

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou**

Bakalářská práce

Hana Jílková

**Komunikační systémy v regionu Poličky a jejich
sídelní kontext**

The communications systems of Polička region and their
settlement context

Ráda bych na tomto místě poděkovala prof. PhDr. Janu Klápštěmu, CSc., PhDr. Tomáši Klírovi, PhD. a Ing. Pavlu Bolinovi, PhD. za jejich odborné vedení a pomoc při psaní této práce.

Hana Jílková

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....

Hana Jílková

Abstrakt a klíčová slova

Klíčová slova česky: Komunikační systémy, osídlení, Polička, Svojanov, terénní prospekce

Klíčová slova anglicky: communications systems, settlement, Polička, Svojanov, field prospecting

Abstrakt česky: Náplní bakalářské práce je systematické studium komunikačních sítí v okolí hradu Svojanova u Poličky. Základním postupem je systematické vyhledání terénních reliktních cest, jejich zaměření pomocí GPS, dokumentace a interpretace. Dosažené výsledky jsou propojeny se sádelně historickým studiem oblasti.

Abstrakt anglicky: Main task of bachelor diploma work is systematical study of communications nets around Svojanov castle near Polička. Principal method is a systematical research of field road relicts, their mapping with GPS system, documentation and interpretation. The results of research are connected with study of historical settlement in this region.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Přírodní podmínky.....	7
2. 1 Geologické poměry.....	7
2. 2 Geomorfologické a pedologické poměry.....	8
2. 3 Klimatické a vegetační poměry.....	9
2. 4 Hydrologické poměry.....	10
3. Metodika studia středověkých cest.....	11
3. 1 Polovina 19. století až počátek 20. století.....	11
3. 2 Počátek 20. století až polovina 20. století.....	12
3. 3 Polovina 20. století až 80. léta 20. století.....	13
3. 4 90. léta 20. století až současnost.....	15
4. Vývoj názorů na vedení cest mezi Poličkou a Svojanovem.....	18
5. Zakládací listina města Poličky.....	25
5. 1 Interpretace listiny, osídlení a komunikační síť města Poličky.....	26
6. Krčmy.....	31
6.1 Krčmy na Poličsku a jejich vliv na komunikační síť.....	31
7. Osídlení Svojanovska.....	33
7. 1 Hrad Svojanov.....	33
7. 2 Osídlení okolí hradu.....	35
8. Terénní průzkum.....	37
8. 1 Výsledky průzkumu.....	37
8. 1. 1 Terénní relikty v údolí Křetínky.....	37
8. 1. 2 Terénní relikty mezi Rohoznou, Starým Svojanovem a Studencem....	38
8. 1. 3 Terénní relikty mezi Hartmanicemi, Hlásnicí a Trpínem.....	39
9. Katalog.....	41
10. Závěr.....	45
11. Prameny	47
12. Literatura.....	48
Přílohy	

1. Úvod

Bakalářská práce se věnuje komunikacím, zvláště terénním reliktním, v regionu města Poličky a jejich sídelním kontextům. Pro sídelně historické studium jsem si vybrala oblast Poličska, které se nachází na pomezí mezi Čechami a Moravou. Poličskem se rozumí region rozlohou v podstatě shodný s někdejší politickým okresem Polička v době jeho nejdelší existence od roku 1855 do roku 1938 (Přílohy obr. č. 1).

V první kapitole bakalářské práce jsem stručně zhodnotila přírodní podmínky ve vymezeném území z hlediska geologie, geomorfologie, pedologie, hydrologie a klimatologie. V další kapitole se zabývám metodikou studia středověkých cest a zhodnocením pramenné základny. Kapitulu jsem rozčlenila pro větší přehlednost chronologicky. Postupuji od prvních pokusů vymezení tras dálkových cest v polovině 19. století až po terénní průzkumy v současnosti. Snažím se postihnout vývoj přístupů ke studiu starých cest a dále představuji stěžejní práce zabývající se touto problematikou. Třetí kapitola je přehledem různých variant řešení trasy Trstenické stezky v pracích jednotlivých badatelů. Trstenickou stezkou se ve své práci komplexně nezabývám, protože již byla souhrnně pojednána,¹ proto jsem zaměřila svou pozornost pouze na průběh trasy v prostoru mezi Poličkou a Svojanovem. Ve čtvrté kapitole jsem se pokusila o rozbor textu zakládací listiny města Poličky spolu s prezentací názorů a výkladů listiny v regionální literatuře. Následuje drobná kapitola o krčmách a jejich funkci ve středověku.

Druhá část práce je věnována osídlení Svojanovska a terénnímu průzkumu okolí hradu Svojanova. Pro terénní prospekci jsem si vybrala katastrální území obcí Svojanov, Rohozná, Starý Svojanov, Předměstí, Trpín, Hlásnice, Hartmanice a Hamry (Přílohy obr. č. 1). Na vymezeném území jsem pomocí GPS² zmapovala a zdokumentovala úvozové cesty (Přílohy obr. č. 2). Dále jsem se snažila u terénních reliktních určit sídelní kontext pomocí kartografických³, písemných a archeologických pramenů. Poslední částí mé práce je katalog zdokumentovaných reliktních. U každé úvozové cesty je stručně popsána její poloha v krajině, rozměry, klasifikace typu úvozu⁴ a souřadnice GPS. Katalog je doplněn fotografickou dokumentací úvozových cest (viz Přílohy).

---

¹ Severin, K. 2000: Trstenickou stezkou cestou necestou, Pomezí Čech a Moravy 4, 353 – 388.

² Garmin Dakota 20

³ Mapy prvního vojenského mapování, skici stabilního katastru

⁴ podle Denecke, D. 1979: Methoden und Ergebnisse der historisch – geographischen und archäologischen Untersuchung und Rekonstruktion mittelalterlicher Verkehrswege. In: H. Jankuhn – R. Wenkus (Hrsg.), Vorträge und Forschungen 22, 433 - 483.

2. Přírodní podmínky

2. 1 Geologické poměry

Reliéf svitavského okresu je poměrně různorodý a pestrý. Svitavsko náleží k Českému masivu a tvoří jej tyto geomorfologické celky: Hornosvratecká vrchovina, Svitavská pahorkatina a Podoorlická pahorkatina. Území Poličska se skládá z velké části ze starohorních a křídových hornin.

Proterozoikum⁵ tvoří svratecká klenba, tektonicky složitá struktura, která se táhne od obce Svojanov dále k jihu až za hranici okresu. Svrchní částí svratecké klenby je olešnická skupina, která se skládá z hnědošedých až tmavošedých, jemnozrnných, biotitických, popř. dvojslídnych pararul, často granátických. Na Svitavsku se ruly nacházejí na území severně od obce Trpín, směrem na jih převládají svory. V pararulách i ve svorech se objevují polohy krystalických vápenců, dolomitů, filitů, kvarcitů s nahloučeninami čistého grafitu. Ve svrchních patrech se vyskytují hojně tmavošedé až zelenošedé amfibolity. Nejlepší výchozy krystalinických hornin olešnické skupiny se nachází na jih od obce Svojanov v údolí říčky Křetínky (Müller- Rejchrt – Skácelová 1999, 309).

Další jednotkou proterozoika je letovické krystalinikum, které se nachází v jižní části okresu Svitavy v pásu táhnoucím se od Trpína na sever ke Svojanovu až po Rohoznou a odtud směrem k jihovýchodu k Bohuňovu. Tato jednotka se noří směrem k severu a východu pod sedimenty svrchní křídly a na západě je tektonicky oddělena od poličského a svrateckého krystalinika svojanovským mylonitovým pásmem. Letovické krystalinikum se podle typů hornin dělí na skupinu monotónní a ofiolitovou. Pro monotónní skupinu jsou základním typem tmavošedé až hnědošedé granátické, muskovit – biotitické svory, které lokálně obsahují staurolit. Dále se v této skupině objevují tenké polohy křemenců, grafitických kvarcitů a krystalických vápenců. Ve východní části letovického krystalinika, v pruhu situovaném mezi Rohoznou a Bohuňov, se vyskytují tělesa červených, na křemen bohatých, muskovit – biotitických ortorul. Tyto ortoruly jsou hrubozrnné a mají charakteristickou „okatou“ texturu. Horniny monotónní skupiny jsou dobře patrné v údolí řeky Křetínky u Svojanova (Müller- Rejchrt – Skácelová 1999, 310).

Poličské krystalinikum sousedí na jihozápadě se svrateckým krystalinikem, na severu a severovýchodě se podsouvá pod usazeniny svrchní křídly a na východě se podél svojanovského mylonitového pásma stýká tektonicky s letovickým krystalinikem. Základními

---

⁵ starohory

horninami této jednotky jsou šedé až hnědošedé středně až jemně zrnité pararuly, které obsahují biotit, muskovit a sodnovápenaté živce. Pararuly poličského krystalinika mají celkem vysoký obsah křemene. Hrubozrnné svory v této jednotce se skládají ze slíd – biotitu, muskovitu a sericitu, dále z křemene, sodnovápenatých živců, granátu a turmalínu. Kromě metamorfovaných hornin tvoří značnou část poličského krystalinika magmatické horniny, biotitické granodiority a křemenné diority (Müller- Rejchrt – Skácelová 1999, 312).

Na území Poličska zasahují 2 křídová souvrství: bělohorské⁶, které se vyskytuje hlavně na jihovýchodě území, a jizerské⁷, které se rozprostírá v jeho severní a východní části. Jizerské souvrství se dělí na tři sedimentační cykly, které začínají šedými vápnitými jílovci až slínovci a končí vápnitými jemnozrnnými pískovci s glaukonitem. Celková mocnost tohoto souvrství činí 140 – 170 m. Naproti tomu bělohorské souvrství dosahuje mocnosti 60 – 80 m. Tvoří ho písčité slínovce, vápnité prachovce a spongolické slínovce s vtoušeným glaukonitem⁸.

Na území Poličska se nachází tektonický zlom, svojanovské mylonitové pásmo. Táhne se severojižním směrem od Svojanova do severozápadního okolí obce Rohozná, kde se noří pod usazeniny svrchní křídy. Tento zlom tvoří rozhraní poličského a letovického krystalinika a bylo interpretováno jako násuvná zóna (Müller- Rejchrt – Skácelová 1999, 325).

2. 2 Geomorfologické a pedologické poměry

Poličsko je rozděleno mezi dvě velké geomorfologické jednotky Českomoravskou vysočinu a Českou křídovou tabuli. Na území Poličska zasahuje jeden z největších celků Českomoravské vrchoviny Žďárská vrchovina. Největší hřbety Žďárské vrchoviny tvoří migmatity a dvojslídne ruly, vystupují na nich izolovaná skaliska a skály, tzv. kazatelny. Nejrozsáhlejší z nich je Devět skal (836 m), Dráteničky, Čtyři palice (731 m), Velké (757 m) a Malé (747 m) Perničky (Demek a kol. 1965, 30). Východně od údolí Svratky pod Borovnicí má vrchovina menší nadmořské výšky a směrem k okraji České tabule je v okolí Korouhve a Jedlové plošší. V okolí Bystrého jsou v mramorech vyvinuty drobné krasové jevy (Demek a kol. 1965, 31).

Jihozápadní a jižní hranice Trstěnické tabule je tvořena linií Proseč – Polička – Jedlová – údolí střední Křetínky. Reliéf Trstěnické tabule je vzhledem ke geologickým

---

⁶ spodní – střední turon

⁷ střední – svrchní turon

⁸ různé typy opuk

poměrům dosti členitý. Největších výšek dosahuje její povrch v oblasti stašovského hřbetu mezi Poličkou a Březovou n. Svitavou. Nejvyššími místy jsou Findejsův kopec (684 m) a Drašarov (684 m), (Demek a kol. 1965, 202). Poličsko je součástí jednoho z okrsků Loučenské tabule, který se nazývá Poličská tabule. Je to plochá vrchovina, která je vymezena na severu povodím Loučné a na jihu povodím Svatky. Nejvyšším bodem je Modřecký vrch (657 m). Do oblasti jihovýchodně od Poličky zasahuje Kozlovský hřbet s převážně zalesněnými smrkovými porosty s příměsí borovice a jedle. Nejvyššími body jsou Baldský vrch (693 m), Na drahách (649 m), Poličský vrch (672 m) a Rohozná (685 m).

Oblast Poličska je tvořena z velké části kambizemí⁹. Tento typ půd je typický pro vrchovinné oblasti, pahorkatiny i hory. Hnědé půdy jsou vázány na členitý terén a jsou rozšířeny mezi 450 – 800 m. n. m. Kambizem má slabý humusový horizont.

Vodní toky, zvláště koryto řeky Křetínky, Bílý a Černý potok jsou lemovány glejovými půdami. Tyto půdy vznikají za výrazného působení spodní vody a patří k semiterestrickým půdám. Místy se v malém množství při hranici s Boskovickou brázdou vyskytují pseudoglejové půdy, které se vyznačují střídáním vrstev zamokřených srážkovou vodou s vrstvami silně vysušenými.

2. 3 Klimatické poměry a vegetační poměry

Na Poličsku se v oblasti Borovského lesa stýká chladný horský okrsek C₂ chladných oblastí s mírně teplým, mírně vlhkým vrchovinným okrskem B₁₀ mírně teplé oblasti. Území na jihovýchod od spojnice Borovnice – Pomezí se řadí k mírně teplé oblasti, mírně vlhké podoblasti, mírně teplému, mírně vlhkému vrchovinovému okrsku B₈ mírně teplé klimatické oblasti (Čudek 2001, 139). Průměrný srážkový úhrn činí 700 mm, v oblasti Borovského lesa může překročit 800 mm. Průměrná roční teplota vystoupí na 6 – 7 °C. Pro toto území je typické krátké léto, s chladnou zimou a trvalejší sněhovou pokrývkou. Vyskytují se zde oblasti bikovitých bučin a květnatých bučin. Kolem vodotečí můžeme najít luhy a olšiny. V oblastech bikovitých bučin převládá ve vyšších polohách smrk ztepilý, nižší polohy jsou charakterizovány výskytem buku a jedle bělokoré (Mikyška 1969).

---

⁹ hnědá půda

2. 4 Hydrologické poměry

Územím Poličska probíhá hlavní evropské rozvodí¹⁰. Vodní toky na jih a jihovýchod od hranice odvádí vodu do povodí Dunaje a Černého moře, toky na sever od rozvodí spadají do povodí Labe a Severního moře. Severozápadní část Poličské tabule je odvodňována řekou Desnou, která pramení u Borové u Poličky v nadmořské výšce 640 m n. m (Čurda 2001, 135). Jihozápadní část Poličska je odvodňována řekou Svratkou. Z Borovského lesa, Jedlové a jižního okraje Poličské tabule se do Svratky z levé strany vlévají Telecký, Žlebský, Trhonický, Nyklovický a Bílý potok. Do povodí Svitavy náleží v okolí Jedlové Zlatý potok, do kterého se vlévají potok Bysterský a Baldecký. Zlatý potok je pravostranným přítokem Křetíanky. Dalšími přítoky této řeky jsou Bohuňovka, Rohozenský potok a Kavinský potok.

Důležitou součástí hydrologické sítě na Poličsku jsou také rybníky. Na Bílém potoce se nachází Limberský rybník o rozloze 2, 1 ha a Synský rybník (2, 5 ha), který je pozůstatkem obranného systému poličského opevnění. Na Baldovském potoce jsou vybudovány dva rybníky: Polní (1, 5 ha) a Kmotrovský (2 ha) (Čurda 2001, 137). Na Bysterském potoce můžeme nalézt Panský rybník, na Korouhevském potoce je rybník Peklo.

Dlouhodobý podíl odtoku podzemní vody a srážek kolísá v krystalinické části Poličska mezi 8 – 12 procenty, v oblasti křídových sedimentů může přesáhnout 20 procent. Hodnota dlouhodobého specifického odtoku se pohybuje mezi 3 až 5 l s⁻¹ km⁻². Na křídových sedimentech v okolí Poličky, Jedlové a Pomezí jsou hodnoty odtoku vyšší, přibližně 5 až 7 l s⁻¹ km⁻² (Čurda 2001, 138).

---

¹⁰ Hranice na Poličsku probíhá po následující linii Bukovina (750 m. n. m.) – Spálený kopec (765 m. n. m.) – Velké Paseky (710 m. n. m.) – Skalka (699 m. n. m.) – Hatě (677 m. n. m.) – Malé Paseky (644 m. n. m.) – Masokombinát Polička (582 m. n. m.) – Velký vrch (604 m. n. m.) – železniční zastávka Pomezí (607 m. n. m.) – Poličský vrch (672 m. n. m.) – Ostrý kámen – kóta Na stráni (586 m. n. m.), (Čurda 2001, 134)

3. Metodika studia středověkých cest

3.1 Polovina 19. století až počátek 20. století

Výzkum středověkých cest se začal v Čechách rozvíjet v polovině 19. století. Byl chápán jako součást historické geografie. Mezi první, kteří se touto problematikou zabývali, patří Hermenegild Jireček, August Sedláček, Karel Václav Adámek a Jan Karel Hraše¹¹. Pozornost badatelů se zaměřila na rekonstrukci zemských stezek v raném středověku. Popisováno bylo trasování např. Zlaté stezky, Norimberské stezky, Haberské stezky, Trstenické stezky, Žitavské stezky a Uherské stezky. Badatelé při studiu středověkých komunikací používali písemné a kartografické prameny, naopak podceňovali stránku geografickou. Velmi rozšířené bylo studium map¹², kronik, listin, itinerářů, urbářů a městských knih. Důležitým pramenem pro srovnávací studium byly také místopisné příručky a topografické slovníky¹³. Badatelé se omezovali na kabinetní studium, své výsledky s realitou v terénu příliš nesrovnávali. Výjimkou je Jirečkův podrobný popis průběhu Trstenické stezky v prostoru Litomyšle a Vysokého Mýta: „Polem Hrutovským táhla se dráha podle řeky Trstenice, a to po pravém jejím břehu, až ke hradu Litomyšli. Zde překračovala asi v těch místech, kdež nyní Smutný most na dolejší předměstí, a šla po levém břehu k Tržkovicům, kdež pobočná řeka Desná přepnuta byla mostem; dále k Cerekvici, kdež hluboký úvoz podnes, ke Hrušové, k Vošticům a nyníjšími Džbánovými cestami ke městišti dnešního města Mýta. Odtud přes vrchy ke hradu Vratislavi a dále přes Stradouň ke hradu Chrudimi. Úvozy ve Džbánovských cestách, pod Vrchy a mezi Vratislaví a Stradouni podnes očitě svědčí, že dráha těmito místy se táhla, neboť úvozy takové nejinak než dlouhověkým pojížděním povstati mohly“ (Jireček 1884, 2). Jak je patrné z citované pasáže, autor dokládá průběh stezky také pomocí úvozových cest. Bohužel tato metodika se mezi jeho současníky

---

¹¹ Jireček, H. 1856: O starých stezkách z Čech a Moravy do zemí sousedních, Časopis muzea království českého 30/2, 114 – 129.

Hraše J., K. 1885: Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují.

¹² Kladyánova mapa Čech (1518), Fabriciova mapa Moravy (1569), Aretinova mapa Čech (1619), Mapa Moravy Jana Ámose Komenského (1624), Stichova mapa zemských stezek (1676), Vogtova mapa Čech (1712), Müllerova mapa Čech a Moravy (1716, 1720)

¹³ Schaller, J. 1785 - 1790: Topographie des Königreichs Böhmen 1 – 16, Prag.

Sommer, J., G. 1834 – 1839: Das Königreichs Böhmen, statistisch – topographisch dargestellt 1 – 16, Prag.

nerozšířila, všeobecně převládá názor, že stezky vedly podél řek a potoků, které byly chápány jako orientační prvky v krajině.

3. 2 Počátek 20. století až polovina 20. století

Pro období první poloviny 20. století jsou především významné práce Josefa Vítězslava Šimáka, Františka Roubíka a Ladislava Hosáka¹⁴. Z metodického hlediska se příliš nemění, badatelé používají stále stejné prameny a hlediska. Pomůcky pro zkoumání tras středověkých cest publikoval Ladislav Hosák. Ve své práci shrnul poznatky v oboru za uplynulé století. Jeho popis je, co se týče způsobu zkoumání průběhu dálkových komunikací, velmi detailní a obsáhlý, navíc v podstatě zahrnuje i metodiku Hosákových současníků, takže se jimi v této kapitole nebudu příliš zabývat. Své poznatky Hosák rozdělil na zásady historické, geografické a filologické (Hosák 1957, 147).

Mezi historické prameny tento badatel řadí zprávy o cestách, které se nacházejí v listinách, kronikách, denících, knihách smolných a půhonných. Dále v itinerářích králů, církevních hodnostářů nebo šlechticů. Kostru komunikačního systému tvořila myta a celnice. Důkazem vedení cesty jsou zprávy v písemných pramenech o mostech, brodech a přívozech. Důležitým vodítkem jsou jména bran předměstí a ulic, které označují směr k nejbližšímu městu. Dále si Hosák všimá toho, že kostely zasvěcené sv. Václavu jsou situovány blízko hranic.

Mezi pomůcky a geografické zásady jsou zařazeny tyto poznatky: Směry středověkých cest byly jen velmi zřídka totožné s dnešní silniční sítí. Středověká cesta nebyla nejpřímější, ale nejpohodlnější tzv. oslí stezka, protože středověký člověk neznal cenu času. Středověká cesta se nepřibližovala vodnímu toku, protože okolí řeky bylo bažinaté. Přejít přes řeku byl tam, kde skála zužovala okolí řeky např. v Olomouci nebo Přerově. Středověká stezka překračovala pohoří v nejpříhodnějším místě tj. přes sedla a průsmyk, které byly co nejméně vystaveny závějím. Situační plán tzv. silnicovek souvisel s cestou, která vsí procházela. Osamocený pahorek s hradiskem uprostřed údolí sloužil jako stražisko (Hosák 1957, 147 – 148).

---

¹⁴ Roubík, F. 1938: Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha.

Hosák, L. 1957: Zásady pro určování směru středověkých cest, Časopis Společnosti přátel starožitností, 147 – 148.

K zásadám filologickým Hosák napsal toto: „Trasy cest se mohly zachovat v pomístním názvosloví např. cesta Hradská, Brněnka, Tesaná cesta, Hatěná cesta. Přejít středověkých cest přes vodní toky se udržel dodnes v místních pomístních jménech Most, Mostišť, Brod, Brodek, Přívoz, Trstená, Trstenice, Hrušovany, Říše, přechod přes bažiny byl označován jako Hatě. Tam, kde cesta vcházela do pohraničního hvozdu, se vyskytuje místní či pomístní jméno Hranice, Jablonné, Jablonec, Jablunkov, Jablunka, německy Gabel, průchody mohla označovat také Kamenná vrata u Javorníka, Železná vrata, Zemská brána u Bohuňova. Jména vesnice při přechodech hranic dostala jméno vyznačující účel např. Střelná, Štítná. Místní jméno Veselí značí křižovatku cest. Místní jméno Cerekev, Cerekvice, Církvice sleduje trasu středověkých cest, tak se totiž jmenovaly dřevěné kostely, u nichž kupecké karavany dělaly pobožnosti, nachází se často v okolí Jihlavy a Pelhřimova. Pomístní jméno Kratiny označuje zkratku cesty, zpravidla schůdnou jen za suchého počasí. Místní a pomístní jména Stráž, Strážnice, Vartovna, Špilberk, Wachberg, Strážovice, Mýto odkazují na střežení cesty“ (Hosák 1957, 148).

3. 3 Polovina 20. století až 80. léta 20. století

V roce 1968 problematiku starých dopravních spojů shrnul Miroslav Štěpánek. Autor konstatoval, že rekonstrukce středověkých cest se opírají o široký okruh pramenů, jejichž rovnoměrné a kvalifikované zpracování je velmi obtížné. Přímých pramenů dokumentujících průběh cest je velmi málo. Proto je nutné používat také prameny nepřímé, jako zmínky o průtazích vojsk, zprávy o brodech, mostech i zemských branách. Tímto způsobem, se získají jednotlivé body na cestě, které spolu nemusí vždy souviset. Proto je třeba je upřesnit informacemi získanými z itinerářů, cestovních deníků a další literatury podobného typu. Z mladších pramenů jsou pro studium cest vhodné rukopisné a první katastrální mapy a letecké snímky. Bez významu není, ani sledování některých typů patrocinií vyskytujících se na starých cestách, zhodnocení místních a pomístních jmen, mapování archeologických nálezů a zbytků cest objevených přímým průzkumem v terénu (Štěpánek 1968, 564).

Podle Štěpánka je pro pochopení trasování komunikací důležitější výzkum konkrétního průběhu cest na menším území, než hrubé zakreslování dálkových cest do map velkého měřítka. Relativní stáří komunikací se dá odvodit podrobným rozbořením ze vzájemného poměru cest a uspořádání polí (Štěpánek 1968, 569). Cesty raného středověku vedly ve vyšších polohách než cesty moderní. K setkání s osídleným územím docházelo jen na nejdůležitějších brodech. Změna nastala ve 13. století, kdy cesty reagovaly na vznik a

rozvoj měst (Štěpánek 1968, 569). Na závěr autor vyzdvihuje komplexní přístup ke zkoumání starých cest postavený na využití tradičních i netradičních pramenů a dobré znalosti popisovaného terénu.

Důležitou prací pro výzkum středověkých cest je publikace Dietricha Deneckeho z roku 1969¹⁵. Své výsledky autor shrnul ještě jednou o deset let později¹⁶. Ve své práci prezentoval metodiku studia dálkových komunikací. Nejdříve by se měl badatel podle Deneckeho pokusit o rekonstrukci cesty propojením prameny doložených etap, tedy vytyčit jednotlivé zastávky na cestě. Poté by měl odvodit průběh cesty podle reliéfu, hydrografické sítě a rozložení osídlení. Následuje vyhledání komunikace na mapách malého měřítka 17. – 19. století a nakonec by se měla trasa zrekonstruovat zmapováním reliktních cest v terénu (Denecke 1979, 439 – 440). Výsledky výzkumu by se měly publikovat zakreslením do map velkého měřítka nebo zachycením jednotlivých časových horizontů cesty do speciálního diagramu.

Denecke vypracoval typologii úvozových cest podle profilu a také provedl klasifikaci systémů úvozů. Zabýval se také archeologickým výzkumem úvozů. Na profilu úvozové cesty odkryl relikty vyježděných kolejí vozů. Díky normovaným šířkám vozů v novověku¹⁷, mohl pomocí šířky kolejí odlišit cesty, které byly užívány v novověku od komunikací středověkých (Denecke 1979, 450). Dálkové cesty podle Deneckeho obsahují koleje různých šířek, protože byly užívány různými typy vozů. Naopak na lokálních hospodářských komunikacích se objevuje jedna šířka kolejí.

V 70. letech 20. století vyvrcholil metodický přístup historické geografie v pracích Ivana Vávry. Tento badatel používal metodu časových vrstev. Předpokládal, že se průběh cest v čase měnil, proto také vypracoval pro každou stezku v závislosti na čase několik variant řešení. Trasy komunikací dokumentoval archeologickými a numismatickými nálezy, patrocinií kostelů, analýzou dostupných písemných pramenů o městech, hradech, hradištích, tvrzích, kláštorech a dvorech, interpretací půdorysů měst a toponomastických údajů, zpráv

---

¹⁵ Denecke, D 1969: *Methodische Untersuchungen zur historisch – geographischen Wegforschung im Raum zwischen Solling und Harz, Ein Beitrag zur Rekonstruktion der mittelalterlichen Kulturlandschaft*, Göttinger Geographische Abhandlungen 54, Göttingen.

¹⁶ Denecke, D. 1979: *Methoden und Ergebnisse der historisch – geographischen und archäologischen Untersuchung und Rekonstruktion mittelalterlicher Verkehrswege*. In: H. Jankuhn – R. Wenkus (Hrsg.), *Vorträge und Forschungen* 22, 433 - 483

¹⁷ pro středověk normování šířky vozů neznáme

z cestovních itinerářů a nejstarších map, informací o strážních místech a výběru mýt, novodobých maršrutách a lokalizaci středověkých krčm a zemských bran (Severin 2001, 13). Bohužel, ale ve svém bádání nezohlednil terénní výzkum, takže často vede středověké komunikace poměrně neschůdným terénem v hlubokých údolích s meandrujícími řekami. Nutí cesty nelogicky překračovat několikrát za sebou stejný vodní tok, i když by terénní situace dovozovala schůdnější variantu.

3. 4 90. léta 20. století až současnost

V tomto období dochází v českém bádání ke změně metodiky. Podstatnou součástí studií o trasování středověkých komunikací se stává terénní výzkum a vyhledávání hmotných pozůstatků starých komunikací, úvozových cest. Terénní průzkum dovoluje upřesnění představy o konkrétních krajinných detailech, reflektuje charakter údolních teras, jejich položení, výšku, vzájemná poloha, dále místní zamokření terénu, a také druhy půd nebo typ geologického podloží ve zkoumaném prostoru. Průzkum se zaměřuje i na posuzování vhodnosti brodových míst, která byla nedílnou součástí komunikační sítě.

Tomáš Velímský s Evou Černou provedli na počátku 90. let 20. století rekognoskaci středověké cesty z Mostu do Freibergu. Jednalo se o první práci, kde bylo poprvé systematicky využito k rekonstrukci trasy stezky vyhledání terénních reliktnů. V rámci studie byla zkoumána trasa dlouhá deset kilometrů. Relikty cest byly geodeticky zaměřeny a výsledky porovnány s archeologickými a historickými prameny. Cesta byla datována na základě keramiky nalezené v blízkosti předpokládané trasy cesty a písemných pramenů na počátek 13. století (Černá – Velímský 1990, 485).

František Kubů a Petr Zavřel používali terénní relikty cest při dokumentaci jednotlivých větví Zlaté stezky v jižních Čechách. Jejich práce byla kombinací archivního, terénního a archeologického studia. V počáteční fázi nejprve zjistili všechny dostupné informace o průběhu příslušné větve Zlaté stezky z archivních pramenů a literatury. Potom mezi takto zjištěnými body přímo v terénu vyhledávali pozůstatky trasy v podobě úvozových cest. Své výsledky zakreslili do základních map 1:10 000 a vybrané úseky geodeticky zaměřili a pořídili podrobnou dokumentaci (Kubů – Zavřel 1998, 42). Metodu obohatili o použití leteckého průzkumu, pro lepší pochopení průběhu stezky v terénu a jejího zasazení do krajiny. K datování cesty použili materiál získaný pomocí detektorového průzkumu. Jednalo se o železné kusy vozů, podkov a koňských postrojů, které pocházely období středověku až novověku (Kubů – Zavřel 2007, 71).

Velmi osobitý přístup ke zkoumání starých stezek má Radan Květ. Staré stezky chápe jako prehistorické komunikace, které mohou mít kontinuitu do doby historické (Květ 2003, 19). Tento badatel používá při studiu cest metodu tzv. geografické predispozice. Svůj postup popisuje asi takto: „Metoda rekonstrukce dálkových stezek vycházela z analýzy predispozic v mapách měřítka 1:100 000 a to zobrazení obecně zeměpisného, geomorfologického a sklonitosti terénu. Každý z dvojice autorů¹⁸ provedl svou analýzu a po porovnání obou výsledků byl sestaven výsledný obraz. Ten pak byl ověřen srovnáním s mapou archeologických lokalit od paleolitu po velkomoravskou dobu ve stejném měřítku. Výskyt archeologických lokalit podél úseků starých stezek (hlavně v nížinných polohách) potvrdil věrohodnost dešifrace (Severin 2001, 13).“

Metodický postup Radana Květa je velmi problematický, v mnoha směrech spíše zavádějící. Autor pod pojmem „stará stezka“ označuje prehistorickou komunikaci s kontinuitou do doby historické. Květ ve svém řešení spojuje archeologické lokality, které neexistovaly ve stejném časovém období, často je od sebe dělí i několik tisíc let. Autor stezky vede špatně schůdným územím v okolí řek a potoků, bez vztahu k organismu krajiny a sídelní struktuře. Navíc při rekonstrukci stezek používá hlavně mapy středního měřítka a neporovnává svoje výsledky s podrobnějšími kartografickými prameny.

Nově poznatky o metodice zkoumání a trasování středověkých cest obohatily práce Pavla Boliny a Dušana Cendelína, kteří se zabývají mimo jiné datováním reliktních dopravních tras pomocí teorie tzv. „výchozích bodů“ na starých stezkách¹⁹.

Komunikace je definována jako pohyb v prostoru a čase, většinou nikoliv jako v krajině viditelná cesta nebo silnice. Tato definice ale nevyklučuje upřesnění komunikace skutečnou linií v krajině. Nezbytnou podmínkou je stanovení jednotlivých bodů na komunikaci. Lze je charakterizovat jako výchozí a konečné body podle směru pohybu na cestě. Jejich množství je skoro neomezené a je limitováno jenom možnostmi jejich vytyčení, nebo subjektivní volbou (Cendelín 2001, 54). Na každé komunikaci lze určit i průchozí body, ty ale mají menší význam.

Každý bod je určen dvěma charakteristikami. Prvním významným prvkem je přesně dané umístění v rámci dopravní sítě. Druhým prvkem je objektivní i subjektivní hodnocení tohoto bodu. Dá se říci, že k akceptování geografické polohy bodu dojde až po zohlednění

---

¹⁸ Řehák, Květ

¹⁹ Bolina, P. – Cendelín, D. 2010: „Výchozí body“ – z teorie a praxe výzkumu starých dopravních tras, nepublikováno.

všech dostupných informací o bodu²⁰, které souvisí s výše uvedenou druhou charakteristikou. Jejich důležitost nebo naopak bezvýznamnost určí, zda lokalita může být pokládána za výchozí bod. Pokud argumenty pro výchozí bod nejsou dostatečné, stává se lokalita bodem průchozím (Cendelín 2002, 9). Za výchozí bod nemusí být považováno jen konkrétní místo, ale i rozlehlý krajinný celek, např. Brněnsko, Čechy.

Základními vlastnostmi výchozích bodů jsou subjektivita²¹ a časová proměnlivost. U bodů může docházet k ztrátám nebo nabývání významu. K těmto jevům dochází v rámci dopravní sítě nebo jen jedné komunikace. Může docházet i k záměnám výchozích a průchozích bodů, protože body nejsou nic absolutního ani předem daného, ve většině případů se vážou na určitou časovou rovinu. Určení výchozího bodu nepodléhá žádným pravidlům, musí být jen natolik přesvědčivé, aby bylo použitelné a akceptovatelné (Cendelín 2002, 10). Na vzájemné prolínání pohybů z různých výchozích bodů, navíc v různých časových rovinách, musí být brán zřetel, nicméně se jedná v podstatě o nezjistitelný proces. Touto metodou řešili badatelé spojení mezi Čechami a Moravou v časové rozmezí od pravěku po středověk (Bolína – Cendelín 2010, nestránkováno).

Pro zkoumání průběhu zaniklé komunikační sítě jsou důležitým pramenem terénní relikty, které mají nejčastěji podobu úvozů. Je to prakticky jediný přímý doklad o průchodu cesty daným územím. Bohužel do současnosti se většina úvozových cest nedochovala. Mnoho reliktních bylo zničeno v 50. letech 20. století v důsledku kolektivizace zemědělství, kdy byly v rámci scelování lánů rozorány. Další úvozové cesty byly od 19. století nahrazovány zpevněnou sítí silnic.

Velkým problémem u terénních reliktních cest je jejich datování. Přítomnost úvozových cest v krajině automaticky neznamená středověkou dálkovou komunikaci, stejně tak se může jednat o novověkou cestu lokálního významu. Úvozové cesty můžeme datovat na základě materiálu nalezeného při průzkumu jednotlivých úseků úvozu detektorem kovů. Nalezené předměty však nemusí pokrývat celou dobu využívání komunikace. Většinou se jedná o železné součásti vozů, koňských strojů nebo podkov z období pozdního středověku a novověku. Také rozměry úvozu nemusí přispět k správnému určení stáří cesty. Na hloubce a podobě úvozu se podílí velké množství faktorů jako například typ geologického podloží, sklon terénu a intenzita eroze. Zatím nebyl prokázán vztah mezi určitou hloubkou úvozové cesty a jejím stářím. Stáří většiny terénních reliktních je tedy určováno nepřímě, na základě jejich vztahu k datovatelným součástem historické krajiny.

---

²⁰ lokalitě

²¹ každý badatel může výchozí bod určit jinak

4. Vývoj názorů na vedení cest mezi Poličkou a Svojanovem

Území mezi Poličkou a Svojanovem je často diskutováno v souvislosti s vedením tzv. Trstenické stezky. Tato dálková komunikace měla ve středověku spojoval Čechy s Moravou. Jméno Trstenická dal stezce v 19. století Hermenegild Jireček a od té doby bylo napsáno mnoho prací, které se zabývaly jejím trasováním. V této kapitole se budu věnovat jen jednotlivým názorům na vedení cesty v oblasti Poličska. Souhrnně byl vývoj názorů na Trstenickou stezku pojednán Karlem Severinem.²²

Prvním badatelem, který po polovině 19. století umístil Trstenickou stezku do okolí Poličky, byl Mauritz Trapp. Trapp cestu vedl z Chmelíka přes Ostrý Kámen k Vendolí až do Bohuňova v údolí Křetínky. Velkou inspirací mu byla bohuňovská pověst o sv. Cyrilu a Metoději. Hlavními metodami pro trasování stezky byl rozbor historických a topografických pramenů, bez uplatnění geografického kontextu.

Další koncepcí navázal roku 1878 Karel Adámek. Studium zakládací listiny města Poličky, pocházející z roku 1265, bádání obohatil poznatkem, že u Poličky se nacházel přechod na Moravu a že Trstenická stezka šla z Vysokého Mýta k Brnu přes Poličku. Tento poznatek modifikoval Hermenegild Jireček konstatováním, že ve 13. století byla stezka přesměrována od Svitav na Poličku (Severin 2000, 357).

Roku 1885 vydává Jan Karel Hraše knihu *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách*. Trstenickou stezku označil jako spojnici Čech s Polskem a s Uhrami. Její trasu vytyčil z Prahy přes Český Brod, Kolín, Přelouč na Pardubice, Moravany, Slepoticu a Vraclav k Vysokému Mýtu, podél Loučné k Litomyšli, na Trstenici a přes Javorník do Svitav, odkud šly dvě větve přes Letovice k Brnu a přes Úsobrno k Olomouci. Další stezka podle něj vedla na Moravu z Trstenice, k Stříteži, Poličce, Bystrému, podél Křetínky k Bohuňovu, Letovicím a Brnu (Hraše 1885, 35). Metodický přístup Hrašeho byla kompilace již vydaných prací o stezce.

Syn Karla Adámka, Karel Václav Adámek, přišel s tvrzením, že vedlejší cesta Poličská odbočovala od Trstenické stezky u Vysokého Mýta a vedla přes Střítež k Poličce a dále na Bystré. Jinou lokální variantu cesty publikoval v roce 1895 sebranický učitel Karel Hovorka. Jeho řešení zahrnovalo Poličku, Střítež, Lubnou, Budislav, Proseč, Střítež u Hluboké a Chrast u Chrudimi. Tomuto řešení se od K. V. Adámka dostalo velké kritiky, Hovorkovi vyčítal, že se nedržel faktů získaných ze studia starých listin a neprovedl podrobné studium krajiny (Severin 2000, 359).

---

²² Severin, K. 2000: Trstenickou stezkou cestou necestou, *Pomezí Čech a Moravy* 4, 353 – 388.

Zdeněk Nejedlý publikoval v Dějinách města Litomyšle domněnku, že Přemysl Otakar II. Trstenickou stezku přeložil „z území kláštera litomyšlského na západ, tak že vedla z Vysokého Mýta asi po hranicích dnešního okresu litomyšlského (snad přes Proseč) přímo do Poličky a odtud do Brna. Litomyšl i Svitavy zůstaly tedy stranou.“ (Nejedlý 1903, 13).

Dalším regionálním badatelem, který se touto známou komunikací zabýval, byl Václav Batík, který cestu vedl z Poličky na Bystré, Trpín a Ústup, Kunštát a Černou Horu. Tato koncepce je publikována v Dějinách města Bystrého (Batík 1908, 7).

Václav Novotný uvedl Trstenickou stezku do české historiografie publikováním svého konceptu jejího trasování v Českých Dějinách: „Ze strany české ležel na této cestě hrad Vratislav²³ a Litomyšl, ze strany moravské Svitavy, odkud vedla cesta dále do Brna. Při bývalé hranici české, tedy asi na rozvodí ležela někde obchodní stanice Strevinta v okolí Třebové nebo Svitav. Uvedená jména určují směr cesty přes hranice, jinak však narážíme na četné obtíže. Nepochybně vedla od Litomyšle podél toku Trstenice až ke vsi téhož jména, odkud asi řada vesnic téměř nepřetržitě spojených až k dnešní hranici, zabezpečuje zjištění jejího směru. Od 13. století, kdy obchod měl vyměřenou cestu přes Poličku, význam původního směru upadá“ (Novotný 1912, 551).

Josef Šimák předložil v roce 1917 novou koncepci průběhu stezky. Ve svém bádání si všiml výskytu pravěkých nálezů, místopisných a historických dokladů, zaměřil se zejména na polohu hradisek a stráží. Na jejich základě stanovil novou trasu. Zemská stezka vedla do Brna podél řeky Svitavy ke Svitávce, odtud na Poličku, Střenici²⁴, odkud pokračovala k Vysokému Mýtu a Vraclavi. Došel k závěru, že stezka ze Svitávky přes Svitavy a odtud do Litomyšle nevedla před 13. stoletím (Šimák 1917, 165).

Šimákovo řešení na základě pravěkých nálezů a hradišť odmítl o rok později František Černý. Zemská stezka podle něj vedla od Brna spíše přes Lipůvku, Černou Horu do Svitávky než podél řeky Svitavy (Černý 1918, 105). Dále Černý s Šimákem polemizuje o tom, zda listina Eppova dokazuje, že Trstenická stezka šla ze Svitávky přes Kunštát na Poličku již před 13. stoletím²⁵.

Regionální badatel Antonín Tomíček v roce 1926 vydal knihu Stezka Trstěnická a pole Hrutovská, ve které publikoval své poznatky o trasování cesty. Přišel s novou myšlenkou, že staré stezky nevedly přímo na osady a hrady, ale jen v jejich okolí. Cesty se vyhýbaly řekám a potokům v nížinách a údolích, naopak podle něj vedly na pokrajích lesů po

---

²³ Vraclav u Vysokého Mýta

²⁴ Trstenici

²⁵ CDB I. 386, s. 368 - 371

výšinách. Bohužel se Tomíček svými poznatky příliš neřídil. K Trstenické stezce přidal další tři „černé“ cesty v okolí Litomyšle a samotnou stezku vedl od Svitávky kolem Jimramova a Poličky a dále na Široký Důl směrem k zemské bráně na Hrutovu (Tomíček 1926, 11).

Litomyšlský profesor Vojtěch Novotný polemizoval s Tomíčkovým řešením. Pole Hrutovská byla podle něj vlastně křižovatkou dvou evropských obchodních cest. První směr jiho – severní čili Dunajsko-Labský udávala tato místa: Brno, Černá Hora, Sebranice, Svitávka, Poříčí na Moravě, Bystré v Čechách, Jedlová, Polička, Široký Důl, Lubná, Poříčí, Mladočov, Chotěnov, Makov, Újezdec, Cerekvice, Hrušová, Vraclav, Chrudim (Libice), Praha, Pšov, Litoměřice. Odbočka z této stezky šla z Hrušové od Starého Mýta na Choceň a Náchod. Teprve po založení Litomyšle jako města²⁶ byla vedena nová cesta z nové Poličky obloukem přes Litrbachy²⁷ do Litomyšle, odtud přes Tržek, Hrušovou, do současně založeného Vysokého Mýta (Novotný 1929, 5). Druhý směr stezky byl východo – západní. Dá se vytyčit těmito místy: Krakov, Hranická brána, Olomouc, Úsobrno, Jevíčko, Svitávka a odtud po směru výše zmíněném. Později vedl tento směr přes Svitavy, odtud na Trstenici, dále na Litrbachy, Benátky, Litomyšl, Nedošín, Tržek Hrutov, Staré Mýto, od r. 1263 na Vysoké Mýto, Chrudim, Kouřim, Prahu, Norimberk. Spojka ze Svitav do Trstenice byla později, kolem r. 1300, zakazována ve prospěch Poličky. Novotný zdůrazňoval, že směry zemských cest a polohy středisek se během staletí měnily, a to z různých důvodů.

Další rozsáhlou škálu názorů na průběh středověké stezky prezentoval Ladislav Hosák počátkem 30. let 20. století. Předpokládal, že staré cesty šly směrem nejmenšího odporu („oslí cesty“), a že směry stezek byly velmi konzervativní a udržovaly se po staletí. Trasu Trstenické stezky Hosák vedl z Poličky na Svojanov, údolím Křetínského potoka k zemské bráně u Bohuňova a pak dál na Letovice, Svitávku do Brna. Později tuto variantu cesty označil za stezku brněnskou a Trstenickou stezku přesunul na trasu Litomyšl – Svitavy – Olomouc.

Roku 1938 vydal souhrnnou publikaci o silnicích v Čechách František Roubík. Jako průběh Trstenické stezky označil často užívanou variantu z Brna do Svitávky, Poličky a Hrutova, na Litomyšl, Vysoké Mýto, Vraclav a Chrudim, přes Kouřim a Český Brod do Prahy. V tomtéž roce přišel se zajímavým metodickým poznatkem J. V. Šimák: „Obec Polička vybudovaná na mírném oválném povýšení na pravém břehu, tam, kde se stará cesta

---

²⁶ 1259 - 1263

²⁷ Čistou

do Moravy uhýbala na východ do Limberka²⁸. „Že cesta tudy šla a nikoliv na Jedlovou, zdá se býti podobnější pravdě, neboť silnice na Jedlovou kříží meze starých lánů a je tedy pozdější než jejich vymezení, kdežto cesta přes Limberk jest osou souměrného jejich rozložení“ (Šimák 1938, 360).

Poličský lékárník Karel Dudek sumarizoval názory na vedení zemské stezky v publikaci Polička a zemská stezka Hrutovská – Trstenická. Domníval se, že směr předhistorické stezky z Moravy do východních Čech a místa obchodních stanic na této stezce dokáže pouze systematická práce archeologů. V obsáhlé literatuře o Trstenické stezce je uloženo hodně dokladů, které se zachovalým dokladem listinným mohou sloužit k určení směru stezky. Pro určování trasy je velmi důležité vymezit přesnou dobu, časový úsek, protože po jistých dobách se směr stezky změnil (Dudek 1939, 10). Zemská stezka Trstenická byla pokračovatelkou prastaré obchodní stezky, která směřovala podle vodních toků z Moravy do východních Čech. Vedla do r. 1265 přes Černou Horu, Svitávku, Křetín, Bohuňov, Svojanov, Limberk, Poličku, Široký Důl, Lubnou, Poříčí, Újezd, Osík, Tržek, Cerekvici, Hrušovou, zemskou branou na Trstenici a odtud pod Kopečkem zahýbala přes Džbánov k Vraclavi, Chrudimi a dále k Praze. Při této cestě vznikla časem odbočka od Osíku do Litomyšle a odtud na Tržek a zemskou cestu. Po založení Poličky a Vysokého Mýta, jakož i při současném zrušení zemské brány na Trstenici, vedla zemská stezka z nařízení krále přímo z Vysokého Mýta přes Hrušovou, Bučinu, poblíž Újezda, Růžového paloučku, Makova, Chotěnova, Mladoňova, Poříčí, Lubné, přes Široký Důl do Poličky. V pozdější době bylo vybudováno silniční spojení přímo mezi Litomyšlí a Poličkou a provoz zboží na vozech byl veden přes města Vysoké Mýto, Litomyšl a Poličku novým třetím směrem k Bystrému (trať zemské stezky sem byla přeložena pro nesjízdnost povozy od Svojanova), z Bystrého na Olešnici, Kunštát, Lysice, Černou Horu a Brno. Spojení z Litomyšle přes Svitavy na Letovice je novodobé a nebylo používáno podle Stichovy mapy před rokem 1686 (Dudek 1939, 23).

Výskytem archeologických nálezů se při vedení cesty řídil autorský kolektiv publikace o Moravskotřebovsku J. Mackerle – F. Továrek – P. Vacová: Jak prozrazují pravěké nálezy, vedla Malou Hanou důležitá stezka obchodní směrem do Čech. Známa stezka Trstenická, o jejímž směru se již vedlo tolik polemik, není ještě spolehlivě určena, ale vedla od Brna přes Svitávku na Křetín, Bohuňov a odtud pravděpodobně na Radiměř – je to jediná ves na Svitavsku s archeologickými nálezy – a dále na Poličku (Mackerle – Továrek – Vacová 1946, 84).“

---

²⁸ Pomezí

Josef Krušina se domníval, že zemská stezka z Čech na Moravu vede od Poličky k Bystrému a údolím Svojanky²⁹ k Letovicím. V pozdější době byla přeložena od Bystrého k Trpínu. Směr cesty je zachován za bysterským hřbitovem, kde vedla přímo mimo nynější silniční oblouk, dále ve směru silnice k Hornímu lesu, tam odbočovala doleva do lesa a vyústila na opačné straně lesa u „Šancí“, Odtud směřovala k Trpínu, po svahu tehdy porostlém lesem, k nynějšímu lesíku „Smrčině“, který protínala v pravém okraji a pokračovala dále po dosud užívané cestě k božím mukám a dále skrz vesnici. Po opuštění vesnice směřovala k Veselce, kde u dosud stojícího hostince odbočila k Ústupu a dále k Letovicím (Krušina 1948, 120).

V 50. letech se v pracích Josefa Skutila a Václava Richtera objevuje myšlenka, zda je možné určit přesný průběh Trstenické stezky. Oba dochází k závěru, že přesné trasování stezky díky nedostatku pramenů nebylo dosud přesně určeno a také asi nikdy nebude. Václav Richter při svém bádání vycházel z nových interpretací známých archivních pramenů a vyhodnocování toponym. Richter odloučil Trstenickou stezku od Olomoucké³⁰ stezky. Polská cesta podle něj vedla přes Jevíčko, Svitavy, Javorník a Brlenku do Litomyšle, zatímco Trstenická stezka šla přes Pomezí na Bystré, Olešnici, Kunštát, Černou Horu do Brna (Richter 1955, 201).

Dobroslav Líbal s Lubomírem Remlem v knize o dějinách Poličky publikovali obsáhlou kapitolu o vývoji Trstenické stezky. Při trasování se drželi poznatků archeologie ve spojení se systematickým průzkumem toponymických jmen a hlubšího organismu kraje (Líbal – Reml 1961, 99).

V roce 1971 byla ve sborníku Historická geografie vydána studie Ivana Vávry o Trstenické stezce. Vávrova práce je považována za stěžejní dílo týkající se této středověké cesty. Při výzkumu používal metodu časových vrstev, dále trasy dokumentoval rozborem písemných zpráv o lokalitách a toponym, všímal si přítomnosti archeologických a numismatických nálezů, kostelů, klášter atd. Podobu Trstenické stezky Vávra rekonstruoval ve dvou časových obdobích v 10. až 12. století a pak od 2. poloviny 13. století.

Problémem dálkových cest na českomoravském pomezí se zabývá i Petr Charvát, který se ve svých studiích věnuje hledání geografického umístění Hrutova, zkoumání Vraclavska a historií města Litomyšl. Charvát nastínil myšlenku, že ve východních Čechách byl za Břetislava I. vybudován komplex obranných zařízení, která měla za úkol cestu střežit

---

²⁹ Křetínky

³⁰ polské

(Charvát 1997, 12). Pokusil se také doložit cestu z Litomyšle do Poličky pomocí toponym, dislokace krčem, fyzickými pozůstatky v terénu, historickými zprávami a situováním městských bran.

Radan Květ se pokusil v publikaci *Staré stezky v České republice* o sestavení nového přehledu středověkých komunikací. Trstenickou stezku přejmenoval na Českou a inspiroval se u ní Vávrovým řešením (Květ 1997, 125).

Jedním z archeologů, kteří se středověkými cestami zabývají, je Zdeněk Měřínský. Považuje výzkum průběhu starých tras za disciplínu, které prostupuje mnoho oblastí bádání historických i přírodovědných oborů. Důležité je podle něj komplexně pojaté studium všech dostupných pramenů. Jeho názorem je, že cesta vedla původně od Brna na sever ve směru Lipůvka, Černá Hora, Svitávka, Svojanov a Litomyšl. Teprve v době vrcholného středověku se prosadila trasa přes Letovice, Svitavy a Trstenici, podle níž dostal úsek od Litomyšle k Brnu i svůj název (Měřínský 1999, 129). Tento výklad je chybný, protože stezka byla nazvána Trstenickou až v 19. století.

Osídlením Svojanovska se v současnosti zabývá Pavel Bolina a Dušan Cendelín. Podle Bolinova řešení (Bolina 2005, 41 - 42) cesta z údolí Křetínky okolo poloviny 13. století v Bohuňově vystupovala a dál k Poličce pokračovala přes pozdější Vítějeves paralelní trasou na sever od údolí. Vznik hradu dává do souvislosti se změnou olomoucké stezky přes Letovice, která se vyhýbala državě olomouckého biskupství na Svitavsku a blízko Svojanova se stýkala s cestou přicházející od Brna. Hrad Svojanov by měl smysl jen v případě, že by kontroloval komunikaci, která by pod ním procházela napříč údolím. Cesta by ale překonávala převýšení téměř dvou set metrů. Bolina nabízí řešení, aby olomoucká cesta vedla z Vítějevsi do Limberka, který existoval i s krčmou ještě před založením města Poličky. Průběh brněnské stezky autor převzal z práce Dušana Cendelína. Trasu stezky vede kolem bývalého kostela sv. Máří Magdaleny a odtud úvozovou cestou do Starého Svojanova (Cendelín 2000, 33). Pokus však nebyl příliš úspěšný a na přelomu let 1258/9 zásahem Přemysla Otakara II. se olomoucká cesta vrátila do své původní trasy, na které král vysadil město Jevíčko a Vysoké Mýto.

Na průběh středověké komunikace v oblasti Poličska nepanuje, jak je vidět z výše citovaných prací, mezi badateli jednotný názor. V období od poloviny 19. století až do současnosti vznikly mnohé studie, které se problematiku trasování cest na tomto území snažily osvětlit. Nejčastějším řešením bylo vedení stezky z Poličky údolím řeky Křetínky³¹,

---

³¹ Toto řešení se objevuje např. v práci Mauritze Trappa, Jana Karla Hrašeho, Ivana Vávry.

kolem hradu Svojanova a dále zemskou branou v Bohuňově dál na Moravu. Toto trasování bylo výsledkem použití písemných a kartografických pramenů, autoři těchto řešení nebrali v potaz geografický kontext cesty. Po obohacení bádání o výsledky terénních průzkumů se situace mění. Cesta je vedena schůdnějším terénem po návrších, která lemují údolí Křetínky. Z města Poličky jsou určeny dva směry Polička – Bystré – Hartmanice – Hlásnice – Trpín nebo Polička – Limberk – Rohozná – Starý Svojanov³². V současné době probíhá diskuze o stáří výše zmíněných komunikačních sítí. Hlavně je řešena otázka průběhu cest oblastí Poličska před polovinou 13. století.

---

³² Tyto směry se objevují např. v pracích Dobroslava Líbala a Lubomíra Remla nebo Pavla Boliny a Dušana Cendelína.

5. Zakládací listina města Poličky

Zakládací listina města Poličky se nedochovala v originále. Je známa z několikanásobného opisu. Nejstarší úředně ověřená verze pochází z roku 1508. V ní purkmistři a radní měst Hradce nad Labem, Chrudimi a Vysokého Mýta dosvědčují, že „viděli, v rukou drželi a pilně ohledali originál majestátu Vladislava Jagelonského z 25. února 1474 celý a neporušený a v ničemž nepodezřelý slovo od slova, jak svrchu v latině psáno stojí, k čemuž pečeti svých měst přivěsili“.³³ Majestát Vladislava Jagelonského potvrzoval pravost privilegia Václava IV. z 10. července 1392, v němž byl doslovně citován text zakládací listiny Přemysla Otakara II. (Konečný 1995, 3).

V listině pověřuje Přemysl Otakar II. Konráda z Lewendorfu, aby založil město na Poličkách: „Uvádějice tedy zmíněné ve skutek s horlivostí a vroucí náklonností, po dobré úvaze a zralé rozvaze pověřili jsme Konráda z Lewendorfu, o němž jsme slyšeli, že v tomto jest mužem schopným a zkušeným, a uložili jsme jemu, aby pod právem, smlouvami a podmínkami níže poznamenanými provedl a nám užitečným učinil nové vysazení našeho města na Poličkách, spolu se všemi dědinami a poli obdělanými i neobdělanými, lesy, háji, honitbami, lukami, pastvinami, vodami a vodními strouhami, lovišti ryb, sumou vším, co, ať jakýmkoli jménem nazváno, na délku a šířku k řečenému městu přiléhá“³⁴ (Konečný 1995, 7).

Dále král Konrádovi potvrzuje dědičné rychtářské a soudnické právo v Poličce a k ní přilehlých vesnicích. Právní a soudní systém města na Poličkách má být odvozen z městského práva ve Vysokém Mýtě. Konrádova odměna je následující: „Míti také bude řečený Konrád a jeho dědicové neb ten, kdo by rychtu koupil, jak jsme pravili, dva lány svobodné bez platů a dávek. Též ve městě na Poličkách dva krámy k prodeji masa a tolikéž k prodeji chlebu svobodné a platů prosté. Též v Lewendorfu jednu krčmu svobodně držeti budou a žádné jiné

---

³³ Listina z roku 1508 je vidimát – purkmistři a radní v listině podepsaní potvrdili, že viděli opisovaný text.

³⁴ „Prosequentes itaque premissa zelo et affeccione ferventi habita deliberacione bona et consilio maturo commisimus Cunrado de Lewendorf, quem in talibus audivimus esse virum idoneum et expertum, et iniunximus ei, ut novellam plantacionem nostre cicitatis in Policzek una cum omnibus hereditatibus et agris cultis et incultis, silvis, nemoribus, venacionibus, pratis, pascuis, aquis et aquarum decursionibus, piscacionibus et generaliter omnibus, que infra in longum et in latum dicte adiacent civitati, quocunque nomine censeantur, locare et fructifera nobis fecere debeat sub iure paccionibus et condicionibus subnotatis“. (Codex diplomaticus Bohemiae V/1, č. 457)

krčmy nebudou o jiných vesnicích ve vzdálenosti dříve zmíněné míle, toliko na Poličkách v obvodu města³⁵ (Konečný 1995, 9).

V další části listiny Přemysl Otakar II. osvobozuje obyvatele okolních vesnic na 18 let od platů a dávek a nově příchozím od této povinnosti ulevuje na dobu 20 let. Lidé, kteří se rozhodli osídlit nově lokované město nemusí platit clo ani mýto a po dva roky jsou zproštěni všech nároků z jakýchkoli žalob a vin jinde spáchaných, výjimku tvoří pouze dluhy. Listina obsahuje také tento důležitý dodatek: „aby cesta a veřejná silnice z Vysokého Mýta k Brnu přes řečené město na Poličkách, a ne jinudy přímo šla. Nad to ustanovujeme, aby celník neb posel jeho znamení mýta před městem na Poličkách, a ne v něm vymáhal a od pocestných požadoval, tak jak ve Vysokém Mýtě zvykem jest“³⁶ (Konečný 1995, 11).

5. 1 Interpretace listiny, osídlení a komunikační síť města Poličky

Zakládací listina města Poličky je cenným pramenem pro historickogeografické bádání a dějiny osídlení. Existuje mnoho prací, které se zabývají interpretací zmínky o cestě z Vysokého Mýta k Brnu přes město na Poličkách. Nejčastěji je tato věta spojována s tzv. Trstenickou stezkou.

V díle Antonína Hájka byl publikován latinský text a český překlad listiny (Hájek 1890, 61). Jedná se o opis z 18. století, který se od vidimátu z roku 1508 poněkud liší (Konečný 1995, 3). Hájek si zde při hodnocení osídlení oblasti dnešního města Poličky všímá latinských výrazů „in agris cultis a villarum omnium, quoe sunt in praesenti“³⁷. Vyvozuje z nich, že prostor dnešního města a jeho okolí byl před založením v roce 1265 obydlen, existovalo zde několik vesnic. Autor odmítá myšlenku neosídleného a neprostupného pomezího hvozdu. Na Hájkovu interpretaci navazuje Karel Dudek, který přisuzuje těmto

---

³⁵ „Habebit quoque dictus Cunradus et sui heredes aut emptor, ut diximus, duos laneos liberos absque censu et pacto. Item in Policzek civitate duo maccella pro vendendis carnibus et totidem pro vendendis anibus libera et a censu soluta. Item in Lewendorf thabernam unam libere tenebunt et nulle alie thaberne stabunt per villas alias infra prenotati spacium miliaris, sed solum modo in Policzek infra ambitum civitatis“. (CDB V/1, č. 457)

³⁶ „quod via et strata publica de Alta Muta versus Brunnam per dictam civitatem in Policzek et non alibi ex directo procedat. Statuimus insuper, quod thelonearius sive nunccius eius signa mute sue extra civitatem in Policzek et non in ea expetat et requirat a viatoribus, prout apud Altam Mutam fieri consuetum est“. (CDB V/1, č. 457)

³⁷ „poli obdělánymi, všech vesnic, které nyní jsou“

osadám zvláštní účel: „a to, že to byly osady strážní na stezce, která těmito směry vedla,“ (Dudek 1939, 13).

Stanislav Konečný je autorem nejnovějšího překladu Zakládací listiny města Poličky. K otázce osídlení a zemské stezky se vyjadřuje takto: „Nelze však předpokládat, že v roce 1265 byla zemská stezka vedena nuceně naprosto neosídleným územím a snad ještě neprosekaným pomezním hvozdem, nýbrž že musela zdejším krajem procházet již dříve a v tomto roce maximálně došlo k částečné úpravě a že tedy zemská stezka přes území na Poličkách předcházela založení města“ (Konečný 1995, 18).

S opačnou interpretací týkající se zemské stezky vedoucí přes Poličku přišel Ladislav Hosák v souvislosti se založením města Svitav. V Zakládací listině je podle něj psáno, že Přemysl Otakar II. zakázal kupcům jezdit z Mýta do Brna jiným směrem než starou cestou přes Poličku³⁸. Obyvatele nově založených Svitav toto rozhodnutí při cestě do Litomyšle velmi omezovalo. Museli podle Hosáka použít předepsanou starou stezku přes Svitávku a Poličku. Proto vzniká nová kolem r. 1200 stezka Brlenka či Brünnersteig, ze Svitávky přes Letovice, Březovou, Svitavy na Litomyšl, která tuto cestu zkracovala (Hosák 1954, 26).

S velmi netradičním postojem k trasování cesty přes Poličku přišel Dušan Cendelín (Cendelín 2000, 18). Po rozebrání latinského textu listiny se domnívá, že přes Poličku vedly cesty dvě. Důraz klade na spojku *et*³⁹, která podle něj má spojovací význam. Doslovný překlad podle autora zní: „cesta a veřejná silnice“. První komunikace je charakterizována jako „*via*“ cesta, druhá jako „*strata publica*“, veřejná silnice. Svou interpretaci autor obhajuje tím, že nenalézá důvod, proč by jediná komunikace měla být označena dvěma kvalitativně rozdílnými názvy současně. Velký význam nepřikládá Dušan Cendelín originálnímu znění textu, kde má sloveso koncovku 3. osoby singuláru⁴⁰. Domnívá se, že písmeno „*n*“ v koncovce slovesa, které by číslo osoby změnilo ze singuláru na plurál⁴¹, mohlo vypadnout při přepisování originálu listiny.

Rozlišení dvou cest je asi příliš odvážné řešení. Označení „*via et strata publica*“ ve spojení se slovesem v singuláru zřejmě znamenalo pouze jednu cestu. V listině použitý výraz asi sloužil k bližšímu určení komunikace, možná k zvýšení jejího významu. Nicméně oba

---

³⁸ Hosák předpokládá, že osídlení Svitav bylo mladší, než osídlení Poličky.

³⁹ „*via et strata publica*“

⁴⁰ „*procedat*“

⁴¹ „*procedant*“

výrazy se pro označení cest ve středověkých listinách běžně vyskytují a jejich použití nebylo nějak výjimečné⁴².

Půdorysné uspořádání Poličky do jisté míry může odrážet průběh komunikační sítě ve městě. Půdorys Poličky je oválný, vymezený pásy hradeb. Ze čtyř rohů lichoběžníkového náměstí vybíhají hlavní komunikace ke čtyřem branám. Východozápadní cesta se dotýká pouze jižní strany náměstí. Je možné, že byla stabilizována ještě před lokací Poličky a nové město se na ni napojilo (Kuča 2002, 364). Stala se tedy jeho hlavní ulicí, uzavřenou na západě Kameneckou a na východě Limberskou branou. V oblasti severovýchodního rohu náměstí vybíhá cesta na sever k Litomyšlské bráně a severozápadním rohem jde cesta na západ, ke Starohradské bráně (Líbal 1955, 1).

Je zvláštní, že cesta od severu⁴³ k jihu se na půdorysu města plně neuplatňuje. Na severu jí sice odpovídá brána Litomyšlská, na jihu však jen fortna u pivovaru, která ústí na valy podél rybníka. (Líbal 1955, 2). Trasa Tyršovy ulice směrem k Litomyšlské bráně je nepochopitelně obloukovitě zalomena a teprve před opevněním pokračuje v přímé trase dané směrem parcelace lánové plužiny. Tato parcelace vznikla současně s městem. Nic by tedy nebránilo, aby cesta k Litomyšli vycházela z města přímou trasou, rovnoběžnou s parcelací polností. I tato situace by mohla ukazovat na předlokační původ cesty (Kuča 2002, 364).

Podle mého názoru území budoucího města na Poličkách před jeho oficiálním založením v roce 1265 osídleno bylo. Otázkou zůstává, v jakém rozsahu a jak hluboko do minulosti. Na to zatím archeologické výzkumy nedokázaly odpovědět. Nejstarším archeologicky doloženým objektem je jednoduché opevnění sestávající z valového náspu s palisádou na vrcholu a příkopem před ním, která existovalo minimálně 50 let, než bylo nahrazeno v první polovině 14. století kamennou hradbou (Frolík – Sigl 1991, 75). Do stejného období byla datována i nejstarší sídlištní vrstva v prostoru náměstí⁴⁴.

První písemná zmínka o území dnešní Poličky se nachází v listině Vladislava II. z roku 1167, kde král přijímá do své ochrany premonstrátskou kanonii v Litomyšli a potvrzuje jí statky a práva. Mezi něž patří i „území řečené Na lubném, se všemi loukami, které se nazývají Na poličkách“.⁴⁵ Tento pramen, ale bohužel nespecifikuje, zda území Na poličkách bylo v té době osídleno nebo ne. Nicméně literatura zabývající se středověkým osídlením této

---

⁴² konzultace s PhDr. Alenou Bočkovou, Ph.D., Jazykové centrum FF UK, latinské oddělení

⁴³ směrem od Litomyšle

⁴⁴ Tuto informaci potvrdil i výzkum v rámci revitalizace poličského náměstí v roce 2010. Martin Pospíšil, archeolog Regionálního muzea v Litomyšli, ústní sdělení. Nálezová zpráva k výzkumu ještě nebyla vypracována.

⁴⁵ „circuitum, dicitur Nalubnem, cum pratis omnibus, que vocantur Napolickah“ (CDB I. č. 399, s. 414)

oblasti se sídelní aktivitou v první polovině 13. století kalkuluje. Karel Severin počítá s částečným osídlováním území Na Poličkách z iniciativy litomyšlských premonstrátů (Severin 2003, 183).

Také z formulace, která se objevuje v Zakládací listině města Poličky, můžeme usuzovat, že k vysazení a částečnému osídlení Poličky došlo minimálně o dva roky dříve, nejspíše kolem roku 1263. V listině se píše: „Z polí a dědin, které do jedné míle, jak jsme pravili, přiléhají k jmenovanému městu na Poličkách a odhadovány jsou na více než osm set lánů, vysazeno bude k městu padesát lánů, jejichž držitelé po osmnácte let svobodu míti budou ve všem plnou a dokonalou. Obyvatelé pak dědin a polí již obdělanych v okruhu často řečené míle, kteří patřiti budou k městu na Poličkách, odváděti budou platy a dávky tak, jak svoboda jim daná, jak se shledává, končit bude. A ta pole s polí doposud porostlými a neobdělány, která od toho času, kdy poprvé oseta budou, po dvacet let plné svobodě těšiti se budou a připojena budou k vesnicím položeným do vzdálenosti míle od často řečeného města Poliček a k němu, jak jsme uvedli, náležejícím.“⁴⁶ Ze skutečnosti, že půda již obdělána byla od platů osvobozena na 18 let, kdežto půda, která teprve bude obdělána, byla osvobozena na 20 let, se vyvozuje, že vysazování města probíhalo již před rokem 1265 (Konečný 1999, 38). Již před vysazením města Poličky asi vznikla vesnice Lewendorf, později nazývaná Laubendorf nebo Limberk a od roku 1948 Pomezí. Lewendorf je jedinou vesnicí v listině jmenovanou, o dalším osídlení se hovoří již jen jako o vsích, které zde již jsou nebo teprve vzniknou. Zakladatelem Pomezí byl zřejmě lokátor Konrád.

Na pozůstatek předkolonizačního osídlení Poličky by také mohly odkazovat nepravidelnosti v uspořádání domovních bloků okolo kostela sv. Jakuba. Předpokládá se, že jde o místo starší vsi, která byla i s kostelem vložena do vnitřního obvodu hradeb (Líbal - Reml 1961, 12). Pro to by mohla svědčit i formulace ze zakládací listiny „nové vysazení našeho města na Poličkách.“⁴⁷

---

⁴⁶ „De agris vero et hereditate, que per unum miliare, ut diximus, adiacent memorate civitati in Policzek, qui estimati sunt ultra quam ad octingentos laneos, locabuntur ad civitatem quinquaginta lanei, quorum possessores per decem et octo annos habebunt libertatem in omnibus plenariam et perfectam. Incole vero hereditatum et agrorum iam cultorum infra spacium miliaris sepe dicti, qui respectum habebunt in Policzek civitatem, solvent censum et pactum, iuxta quod libertas eis data dinoscitur expirare. Et hii agri una cum agris adhuc nemorosis et incultis, qui ab eo tempore, quo primum fuerint seminati, per viginti annos plenaria lebertate gaudebunt et apponentur ad villas infra miliare civitate sepe dicta Policzek sitas et ad eam, ut premisimus, pertinentes.“ (CDB V/1, č. 457)

⁴⁷ „novellam plantacionem nostre civitatis in Policzek“

Otázka předlokačního osídlení města Poličky zůstává zatím nezodpovězená. Existuje příliš málo důkazů pro zaujmutí jasného stanoviska. Zatímco některé použité formulace v zakládací listině města Poličky⁴⁸ a v listině Vladislava II. z roku 1167⁴⁹ možnost předlokačního osídlení podporují, archeologickými prameny zatím doloženo není. Stáří komunikační sítě zachycené v půdorysu města není možné s jistotou datovat před období lokace. Situaci snad pomohou vyřešit budoucí archeologické výzkumy v areálu města, do té doby budeme muset zůstat pouze u hypotéz.

---

⁴⁸ (CDB V/1, č. 457)

⁴⁹ (CDB I. č. 399, s. 414)

6. Krčmy

Počátky krčem sahají až do raného středověku. V 11. a 12. století náležely krčmy knížeti. Krčmy se objevovaly zejména na tržištích, která vznikala na křižovatkách obchodních cest. Sepětí mezi tržním prostorem a krčmou je patrné i v písemných pramenech, použitím formulací *forum et taberna* nebo *forum cum taberna*⁵⁰ (Rabęcka 1962, 372). U krčem se shromažďovaly různé řemeslnické aktivity a fungovaly zde také celnice a směnárny. Právě blízko krčem nebo přímo v nich se často vybíralo mýto.

Ve 13. století dochází ke změně funkce a charakteru městské krčmy. Krčmy se mohly pronajímat a transformují se na hostinská zařízení s ubytováním nebo zájezdní hospody. Jiná situace nastává na venkově. Vesnické krčmy si podržely tradici centra místní směny, řemesel a společenského života venkovských obyvatel (Rabęcka 1962, 375).

V pozdním středověku byl venkov protkán hustou sítí krčem a taberen. V některých vsích jejich počet mnohonásobně přesahoval spotřební možnosti jejich obyvatel. Na venkově z právního hlediska existovaly dva typy krčem. Jednalo se buď o krčmy úročné, nebo krčmy svobodné. Svobodné krčmy, které neplatily poplatky vrchnosti, provozovali rychtáři, venkovská elita. Z provozu úročných krčem se podle emfyteutického práva odváděla dvakrát do roka pevná peněžní dávka (Nodl 2003, 564).

Na konci 15. a v 16. a v 1. polovině 17. století byla nejčastějším typem krčma poddanská. Jednalo se o běžnou poddanskou usedlost se specializovaným provozem. Její výměra se v průměru pohybovala okolo 1 ¼ lánu. Krčmy zajišťovaly služby spojené s potřebami formanů, pocestných a obyvatele vesnice zásobovaly krčmy masem, solí a kořením. Na Moravě bylo časté spojení krčmy s rychtou a zajišťovalo status hlavního statku ve vsi (Richterová 1999, 112).

6. 1 Krčmy na Poličsku a jejich vliv na komunikační síť

Zakládací listina města Poličky nás informuje, že Konrád z Lewendorfu získal jako odměnu za lokaci města k poličské rychtě také 2 svobodné lány, 2 masné a 2 chlebné krámy, svobodnou krčmu v Lewendorfu⁵¹ a 4 mlýny v okolí města. Dále listina uvádí, že míli kolem města se nesmí ve vsích zřizovat žádné krčmy. Toto opatření fungovalo jako ochrana města

---

⁵⁰ tržiště a krčma nebo tržiště s krčmou

⁵¹ Pomezí

před mimoměstskou konkurencí v pohostinství a také jako ochrana tržních práv města (Kejř 1998, 201). V mnoha případech toto ustanovení nebylo důsledně dodržováno, zvláště když právo na platy z krčmy měla nějaká církevní instituce (Kejř 1998, 182). O krčmách přímo ve městě prameny mlčí. Karel Dudek uvádí, že krčma stála v místech dnešní poličské lékárny⁵², v krčmě cestující nocovali, byla při ní i kovárna a stáje pro koně i pro soumary kupeckých karavan. (Dudek 1939, 14). Vzhledem k tomu, že autor neuvádí zdroj, ze kterého čerpal, se zdá být pravděpodobné, že vycházel z nějaké místní pověsti. Poloha místní krčmy by mohla korespondovat s umístěním právozářných domů v Poličce. Těch je ale 113 a lemují prostor náměstí a hlavních ulic (Přílohy obr. č. 2). Jejich soupis se dochoval až z roku 1812, tudíž promítnutí této situace do středověku je problematické (Kuča 2002, 366).

Již zde bylo zmíněno, že krčmy plnily funkci tržního prostoru a tvořily zázemí pro kupce a pocestné. Na základě jejich umístění bývá často rekonstruován průběh komunikační sítě. V našem případě se jeví, jako důležitá komunikační spojnice po polovině 13. století na základě lokalizace krčem trasa Polička - Lewendorf, dnešní Pomezí. Pro Konráda z Lewendorfu by bylo jistě výhodné, kdyby trasa spojnice Vysokého Mýta s Brnem vedla přes vesnici, ve které vlastnil krčmu a z níž by mu plynuly zisky. Nadto Přemysl Otakar II. v souvislosti s cestou, která měla jít přes Poličku na Brno, ustanovil, „aby celník neb posel jeho znamení mýta před městem na Poličkách a ne v něm vymáhal a od pocestných požadoval, tak jak ve Vysokém Mýtě zvykem jest“⁵³. Zdá se, že kupci nemuseli zajíždět přímo do města, ale mohli ho objet. Polička neměla právo povinného průjezdu či skladu, které by kupcům nařizovalo město neminout (Kuča 2002, 366). Bylo by logické umístit výběr mýta někam do blízkosti cesty směřující směrem na Brno, tedy na komunikačně nejvytíženější trasu.

---

⁵² Je zajímavé, že autor označil za místo bývalé krčmy lékárnu, kterou sám vlastnil.

⁵³ „quod thelonearius sive nuncius eius signa mute sue extra civitatem in Policzek et non in ea expetat et requirat a viatoribus, prout apud Altam Mutam fieri consuetum est“. (CDB V/1, č. 457)

7. Osídlení Svojanovska

7. 1 Hrad Svojanov

Kdy došlo k založení hradu Svojanova nelze přesně určit. Tradičně se předpokládá, že jeho výstavba souvisí s kolonizací Poličska, směrem z Čech na Moravu. Hrad byl založen na nepřístupném skalním ostrohu nad údolím řeky Křetínky. Doba založení hradu je kladena do období vlády Přemysla Otakara II. nedlouho před nebo po vysazení města Poličky. Svojanov byl oporou královské moci v nově osídlovaném pohraničním území. První písemná zmínka o hradu se nachází ve Zbraslavské kronice k roku 1287.⁵⁴ Svojanov je jmenován jako sídlo Závíše z Falkenštejna. Druhá zmínka se objevuje roku 1289, kdy se Václav II. nedlouho před Závíšovou popravou neúspěšně pokusil směnit území Českomoravské vrchoviny s Fridrichem Míšeňským.⁵⁵ Do této transakce byl zapojen i Svojanov, který zde vystupuje pod německým názvem „Furstenberc“ a Polička „Polytz“ (Severin 2003, 180).

Pavel Bolina přišel s názorem, že Svojanov byl založen již před rokem 1250 v souvislosti s kolonizací Kunštátska, tedy opačným směrem z Moravy do Čech. Argumentuje dvojnásobným potvrzením falza listiny Vladislava II. z roku 1167 Václavem I. v roce 1245 (Konečný 2007, 4). Potvrzení držby Poličska si vykládá jako výraz obav litomyšlského kláštera z rozběhu kolonizace Svojanovska. Bolina ztotožňuje neznámý hrad Zuzinov se Svojanovem a tvrdí, že majitel kunštátského panství Kuno z rodu pánů ze Zbraslavi je totožný s Kunou, který je k roku 1250 zmiňován jako kastelán neznámého hradu (Bolina 2005, 35).

Dalším důkazem má být listina Přemysla Otakara II. z roku 1269⁵⁶. V této listině si král přeje, aby se opat Štěpán a konvent kláštera v Litomyšli vzdali a dobrovolně opustili od vlastnického práva, které jim náleží „in bonis Poliska et terminis circum adiacentibus, videlicet ab ortu Dezne usque ad fluvium Zwratkam, deinde inferius usque ryvum Strahwiov et abinde contra Albos lapides et usque ad fluvium Zwyttauam, per fideles nostros Hermannum et Ymmrammum et quosdam alios violenter actenus occupatis...“ Jako náhradu dává král statky, které vlastní okolo Poličky, šedesát lánů lesa netknutého u vykáceného „inter Latam vallem contra ortum Dezne et fluvium Brorownice sitos...“ Jedná se o Široký Důl u Poličky. Řeka Borovnice je Černý potok, který pramení v lesích na evropském rozvodí. Tento

---

⁵⁴FRB IV, 24, s. 31

⁵⁵ RBM II. č. 1467, 630 – 633.

⁵⁶ CDB V/2., č. 598, s. 181

Černý potok se u Poličky spojuje s Bílým potokem a u Borovnice ústí do Svratky (Teplý 1991, 279). V listině je určena hranice území, které opat litomyšlského kláštera za náhradu podstoupil. Hranice podstoupeného území je v listině vedena od pramene Desné k řece Svratce a po jejím toku až k potoku Strachujov, odtud k místu nazývanému Bílé kameny a dále k řece Svitavě.

S velmi podobnou hranicí se setkáváme i ve falzu z 12 století zakládací listiny opatovického kláštera při popisu olešnického újezdu⁵⁷. Píše se v ní, že hranicemi újezdu jsou řeky Svitava, Svratka a bílé kameny a v lesích tudy vede cesta do Čech. Lokalita Bílé kameny byla v literatuře mnohokrát diskutována. Richter ztotožňuje Bílé kameny se zaniklou vesnicí Kamenec mezi Trpínem a Bystrým (Richter 1956, 144). Ladislav Hosák naopak Bílé kameny dává do souvislosti s vápencovými skalami na severozápad od Kněževsi (Hosák 1931, 12). Karel Severin identifikoval Bílé kameny s opuštěným mramorovým lomem jižně od Bystrého. Vychází přitom z pomístního jména kopce Kamence, který se nachází nad lomem. Stejně tak trať vedle lomu je na prvním vojenském mapování pojmenována Steinberg (Severin 2003, 182). Tuto lokalizaci převzal i Pavel Bolina (Bolina 2005, 13). Stejně jako Severin, Bolina předpokládá odlišný vývoj území Poličska a Svojanovska před založením města Poličky. Mezi těmito oblastmi probíhala hranice mezi bývalým olešnickým újezdem a litomyšlským klášterem, kterou badatelé rekonstruovali z údajů výše zmíněných listin. Bílé kameny u obou celků dokazují, že ležely na společné hranici Poličska a olešnického újezdu, která začínala na západě řekou Svratkou u Strachujova a táhla se k východu k Brněnci na řece Svitavě. Svojanovsko možná patřilo k bývalému olešnickému újezdu opatovického kláštera a tedy k Moravě. Okupace litomyšlského území Jimramem a Heřmanem se nemusela uskutečnit kvůli jejich vlastním majetkům, ale protože zabírali vhodná území pro kolonizaci v okolí Svojanova. Podle toho, že král šlechtice v listině nazval *fideles nostros*, nebyla okupace v rozporu s královou vůlí (Severin 2003, 182). Svojanov byl roku 1263 po založení Poličky vytržen z moravské úsobrné provincie⁵⁸ a stal se mocenským doplňkem poličské královské domény.

To, že by se mohlo jednat o hrad šlechtického založení, vyvozuje z jeho zvláštní dispozice Tomáš Durdík. Svojanov byl prý zamýšlen jako menší hrad s plášťovou zdí a v rozestavěné podobě byl doplněn o bergfrit a dochovaný palác, jehož vazba na hradbu je

---

⁵⁷ „circuitus Olesnice, cuius termini sunt albi lapides et ex una parte flumen Zuratca et ex altera Zuitaua. Fines vero ipsius silve non sunt nisi ad desertum silvarum viam habentium, que ducit ad Boemiam“ (CDB I. 386, s. 370)

⁵⁸ bývalý olešnický újezd (Bolina 2005, 36)

zcela nelogická. Nakonec, ale Svojanov řadí k menším královským hradům Přemysla Otakara II. (Durdík 1997, 279).

Archeologické prameny k otázce nejstaršího osídlení hradu příliš nepřispívají. Zatím nejstarší nalezená keramika pochází z vrcholného středověku.⁵⁹ Nová zjištění by mohl přinést výzkum na hradě z roku 2011.⁶⁰

7. 2 Osídlení okolí hradu

Ves Svojanov je poprvé v pramenech připomínána k roku 1320, ale není přesně určeno, zda se jednalo o Starý Svojanov nebo dnešní městyš Svojanov. Starý Svojanov je poprvé jednoznačně odlišen roku 1557, kdy se Svojanovské panství rozděluje na tři části a Starý Svojanov připadl na 16 let k panství limberskému. Teprve k roku 1580 je rozlišen hrad Svojanov, městečko a ves Starý Svojanov (Konečný 2007, 93). Ves Starý Svojanov s farním kostelem a vlastní pečeti se jeví jako starší než městyš Svojanov pod hradem, který bývá v pramenech označován i jako Nový Svojanov. Svojanov získává městská práva roku 1484. Původní osídlení se ze Starého Svojanova přesouvá do Svojanova, které se stává podhradím stejnojmenného hradu. Městečko bylo založeno v komplikovaných terénních podmínkách, zformovalo se do podoby zakřiveného větvenovitého tržiště. Spojení s hradem zajistila strmě stoupající cesta ze západního konce městečka. Význam Starého Svojanova klesal se vzrůstem významu hradu a jeho předhradí. Úpadek vsi byl dovršen přenesením sídla farního úřadu do Svojanova v roce 1786.

Nejstarší písemné prameny zachycující vesnice v okolí pocházejí z roku 1349. Jedná se o soupis far poličského děkanátu, které patřily pod litomyšlskou diecézi. Je zde uvedeno Bystré – *Bystrel*, Trpín – *Tripina*, Jedlová – *Pulcherfons*, Korouhev – *Korovia*, Borová – *Borovia*, Oldříš – *Ulricivilla*, Pomezí – *Laubndorf*, Banín – *Banya* a Rohozná – *Rohozna*⁶¹. Další vsi svojanovského panství jsou uvedeny v zápisu o věnu manželky Zikmunda Lucemburského Barbory Celské⁶². Nově je zmíněna Vítějeves – *Hanczdorf*, Česká Radiměř –

---

⁵⁹ Durdík, T. 1985: Svojanov hrad, okr. Svitavy, Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, čj.1578/88

⁶⁰ Zatím nebyla vypracována náleзовá zpráva. Podle nejnovějších informací nalezeny jen novověké a vrcholně středověké sídlištní vrstvy, Martin Pospíšil (ústní sdělení).

⁶¹ RBM V/2, č. 746, s. 381

⁶² CIM III, č. 111, s. 185 – 191

Radmirs, Bělá nad Svitavou – *Biela*, Starý Svojanov – *Swoyanaw*, Hartmanice – *Hartmanicz*, Stašov – *Sossaw* a Hlásnice – *Hlasnicz*.

V roce 1557 při dělení Svojanovského panství bratry Janem a Hertvíkem Žehušickými z Nestajova se objevují mezi majetkem známým již z listiny z roku 1437 ještě Dolní Lhota, Jobova Lhota, Studenec, Hutě, Půlpecen, Brněnec, Chrastavec, Předměstí svojanovské, Čtyři Dvory, Banín, Lavičné a Nová Bělá, Česká Dlouhá, Zářečí, Manova Lhota, Lačnov a městečko Svojanov (Severin 2003, 181). Korýtka, osada přiléhající ke Svojanovu, je v pramenech poprvé zmíněna až k roku 1837 (Konečný 2005, 151).

Tato oblast není příliš archeologicky probádána, takže naše představa o osídlení před prvními zmínkami v písemných pramenech je velmi torzovitá. Archeologicky máme doloženo pouze středověké osídlení v Bystrém v poloze Na kostelíčku, které spadá do rozmezí let 1340 – 1380⁶³. Určitým vodítkem při určování stáří vesnic by mohla být přítomnost církevních staveb, jejichž stáří předchází první písemné zmínce o vsi. Takovým příkladem je kostel sv. Mikuláše ve Starém Svojanově, který pochází z 60. let 13. století (Hník 2004, 21) a kaple sv. Maří Magdaleny v Hlásnici, která podle stavebně historického průzkumu spadá do poloviny 13. století až 14. století (Černoušková – Borský 1999, 15). Z období 13. až 14. století pochází také kostely sv. Erasma v Rohozné a kostel Navštívení Panny Marie v Jedlové (Kovařík 2000, 38).

---

⁶³ Kudrnáč, V. 1954: Bystré, okr. Polička, Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, čj. 4590/54.

8. Terénní průzkum

V období od konce března až do začátku května 2011 a v říjnu a listopadu 2011 jsem podnikla terénní průzkumy v okolí hradu Svojanova. Jako zkoumanou oblast jsem si vymezila katastrální území obcí Svojanov, Starý Svojanov, Předměstí, Trpín, Hlásnice, Hatrmanice a Hamry. Ve vymezené oblasti jsem se snažila zmapovat terénní relikty komunikací, které se zachovaly v krajině v podobě úvozů. Každý relikv jsem na místě zaměřila pomocí GPS, pořídila jeho schematický náčrt, fotograficky zdokumentovala a změřila jeho hloubku, šířku a délku. Zjištěné výsledky jsem porovnávala s mapami I. a II. vojenského mapování, se skicami stabilního katastru a leteckým snímkováním. Dále jsem se snažila zjištěné poznatky integrovat do sídelně historického studia.

8. 1 Výsledky průzkumu

8. 1. 1 Terénní relikty v údolí Křetínky

V literatuře jsou diskutovány 3 možnosti trasování cesty v okolí Svojanova. První variantou je vedení cesty v údolí řeky Křetínky (Vávra 1971, 96). Toto řešení je dopravně problematické pro velké zamokření, nepříznivě rozložené říční terasy, příkré břehy a labilní terén v místech bočních přítoků říčky. Bez zpevnění břehů v novověku je průchod prakticky nemožný. Osídlení údolí je také velmi pozdní. Městečko Svojanov je bezpečně doloženo k roku 1484, kdy získává městská práva. Předměstí, Dolní Lhota a Hutě jsou prvně zmíněny při dělení Svojanovského panství v roce 1557 (Severin 2003, 181). Obec Hamry, vzniká v souvislosti se založením vysoké pece a kovárny na zpracování rudy až v roce 1670 (Konečný 2005, str. 53).

Ani při terénním průzkumu nebylo nalezeno mnoho relikvů komunikační sítě. To může být způsobeno i tím, že úvozové cesty byly zničeny při výstavbě zpevněné silnice. Jediný nalezený relikv se nachází v údolním svahu mezi obcemi Manovou Lhotou a Hamry⁶⁴ (Přílohy obr. č.). Úvozová cesta sestupuje z prudkého kopce severozápadně od Manovy Lhoty dolů do údolí řeky Křetínky. Cesta je zachycena na I. vojenském mapování (přílohy obr. č. 5), tudíž zaniká asi až v 19. století. Jednalo se zřejmě o jednu z komunikací, která spojovala Hamerské údolí s Rohoznou a Manovou Lhotou.

---

⁶⁴ Bod na mapě č. 007

8. 1. 2 Terénní relikty mezi Rohoznou, Starým Svojanovem a Studencem

Další možností je vedení tras po návrších po obou stranách křetínského údolí. Zde připadají v úvahu dvě varianty. První z nich vede od Poličky přes Pomezí na Rohoznou a odtud kolem hradu do Starého Svojanova. Druhé řešení představuje cesta z Poličky na Jedlovou, Bystré, Hartmanice, Hlásnici a Trpín. Trasa do Pomezí se odráží i v uspořádání městských bran v Poličce, kdy cesta z města na východ určuje brána limberská. Souvislost limberské krčmy s komunikační sítí byla pojednána v šesté kapitole. Trasa na Bystré se v poloze městských bran neodráží, to by mohlo znamenat, že v době výstavby opevnění Poličky nebyla cesta komunikačně aktivní. Další možností je, že cesta na Bystré mohla město obcházet podél vnější strany opevnění a proto do geneze městských bran nezasáhla. S dalším zajímavým poznatkem přišel J. V. Šimák, který si všiml, že cesta přes Limberk tvoří osu rozměření lánů této vsi i plužin osad v okolí Poličky, zatímco cesta od Poličky na Jedlovou lány polí protíná (Šimák 1938, 1261). To by mohlo značit, že cesta směrem od Poličky na jih k Bystrému je mladší než východní cesta k Pomezí.

Ze směru od Rohozné a Starého Svojanova vedla na hrad hlavní přístupová cesta. Tu v 19. století nahradila komunikace vedoucí ke Svojanovu z Křetínského údolí. V prostoru mezi Rohoznou a Starým Svojanovem bylo terénním průzkumem objeveno několik úvozových cest. Jedná se o relikty dvou paralelních úvozů v lese jižně od obce Rohozná (přílohy obr. č. 16) a dále úvozová cesta sestupující z vrchu Pupek k osadě Korýtko (přílohy obr. č. 10 - 12). Podle map vojenského mapování a skic stabilního katastru byly tyto cesty součástí komunikační sítě ještě v 19. století (přílohy obr. č. 5). Zřejmě se jednalo o bývalou spojnici obce Rohozné s osadou Korýtko a Starým Svojanovem. Od Korýtek byla průzkumem zachycena také cesta směřující na hrad (přílohy obr. č. 13 - 15). Tyto komunikace jsou vzpomínány i v regionální literatuře, např. v pamětech Josefa Gregora: „Prastaré cesty na hrad Svojanov vedly ze Starého Svojanova za kostelem sv. Mikuláše kolem dvoru na Skále nad osadou Korejteck k Boží muce po aleji k vratům hradního poplužního dvora. Druhý příchod k hradu byl od Rohozné, kde se obě cesty scházely dále ke hradu (Matějka – Petříček 2007, 305).“

V obci Starý Svojanov byly nalezeny 3 relikty starých komunikací: úvozová cesta u kostela sv. Mikuláše, systém úvozů od bývalého poplužního Skalského dvora směrem k dnešní silnici č. 364 a cesta od kostela sv. Mikuláše do Studence (přílohy obr. č. 6 - 9). Vesnice Starý Svojanov je situována v širší roklí, která rozčleňuje levobřežní stranu údolí Křetínky. Kostel sv. Mikuláše se nachází na jižním konci Starého Svojanova. Jedná se o

jednoduchou stavbu s úzkým obdélníkovým presbytářem. Kostel byl postaven asi v druhé polovině 60. let 13. století (Konečný 2005, 140). Uvnitř se dochovaly nástěnné malby z druhé poloviny 14. století, které vznikly v druhé fázi stavby kostela. Kostel byl již v roce 1350 farní. Význam kostela upadá v letech 1786 a 1787, kdy byla fara přenesena do Svojanova (Hník 2004, 25). Relikt cesty se nachází 50 m severovýchodně od kostela. Nesprávná severovýchodní orientace kostelní lodi by mohla naznačovat, že základy kostela musely respektovat již existující cestu na hrad (Hník 2004, 53). O důležité komunikační aktivitě může svědčit i patrocinium sv. Mikuláše, které je znakem kupecké činnosti, a toto zasvěcení se tedy může vázat na obchodní aktivity (Kejř 1998, 199). Tržiště zde mohlo vzniknout v návaznosti na brod přes řeku Křetíňku, který se měl pod kostelem nacházet (Cendelín 2000, 29). Později mohlo být přesunuto do míst pozdějšího městyse Svojanova. Úvozy mezi Skalským dvorem a hlavní silnicí č. 364 vznikly v důsledku traverzu mezi těmito dvěma místy. Možná toto místo sloužilo ke zkrácení cesty mezi Dvorem a silnicí vedoucí do Svojanova, aby se nemuselo zajíždět až ke kostelu, kde se cesta na silnici původně napojovala. Cestě od kostela sv. Mikuláše ke Studenci se lidově říkalo Zádušnice (Matějka – Petříček 2007, 325). Vedla lesem zvaným Fortna na kopec Křib, kolem bývalé starosvojanovské fary pokračovala dál do vsi Studenec. Cesta míjela po levé straně 2 pískovcové lomy a po pravé straně Petrovu cihelnu (Matějka – Petříček 2007, 325). Mezi Studencem a Předměstím byla nalezena stopa komunikační sítě v podobě drobné úvozové cesty (přílohy obr. č. 26). Cesta nebyla zachycena při prvním vojenském mapování. Zřejmě šlo o cestu lokálního významu spojující zmíněné vsi.

8. 1. 3 Terénní relikty mezi Hartmanicemi, Hlásnicí a Trpínem

Na komunikačním úseku Bystré – Hartmanice – Hlásnice – Trpín bylo nalezeno šest reliktních dopravních pohybu. První úsek se nachází nedaleko obce Hlásnice mezi silnicemi na Bystré a Hartmanice (přílohy obr. č. 18). Větvící se úvozová cesta zde tvoří traverz mezi těmito dvěma komunikacemi. V blízkosti ústí úvozové cesty se nachází tzv. Švédské šance, což jsou zachované zbytky valů opevnění z dob přípravy na válku proti Turkům v roce 1663 (Krušina 1948, 96). Úvozová cesta na vojenském mapování zaznamenána není, zda měla nějakou souvislost s opevněním, je otázkou.

Další úvozové cesty se nachází nedaleko kaple sv. Magdaleny. Ta je situována jižně od obce Hlásnice na úpatí kopce, nazývaného do konce 19. století vrch sv. Magdaleny. Kaple je torzem původního kostela datovaného do poloviny 13. století až 14. století (Černoušková –

Borský 1999, 15). Jedná se o jednodílnou stavbu s kvadratickým presbytářem a malou sakristií při jižní straně kněžiště. V roce 1925 se prý při amatérském, archeologickém průzkumu kaple našla v hloubce 1, 5 m stříbrná mince z 13. století a vedle zdi kaple čtyři lidské kostry, u jedné z nich se našel v pískovišti peníz s letopočtem 1632. Kostry byly na sebe naházeny jako do šachty, nález pocházel patrně z doby švédských válek (Palla 1936, 24). Ve stráni na severovýchod od kaple se nachází systém hlubokých korytovitých úvozů (přílohy obr. č. 20). Úvozy jsou položeny nad prameništěm, kde byly podle M. Trappa v 17. století situovány hojně navštěvované lázně a poustevna (Trapp 1855, 351). Další komunikace má podobu místy dvou zahlučených paralelních cest, které vedou od kaple k Předměstí (přílohy obr. č. 21). Cesta je stále užívána jako lokální komunikace. Na mapách I. vojenského mapování cesty v okolí kaple sv. Magdaleny vyznačeny nejsou, nicméně jejich existenci můžeme jistě pro pozdní středověk a novověk předpokládat v souvislosti s poutní funkcí kostela.

Mapy 18. a 19. století nezachycují ani drobný relikt cesty nacházející se v údolí mezi Trpínem a Předměstím (přílohy obr. č. 23). Zřejmě šlo o nevýznamnou místní komunikaci spojující zmíněné vsi, která nebyla důležitá pro širší dopravní síť.

Pomístní jméno Kaviny označuje 2 km dlouhé údolí potoka Kavinky. V údolí na Černém kopci, který je vzdálen 750 m jižně od Dolní Lhoty, se rozkládá kamenitá rovina zvaná Hradisko. O této lokalitě se písemné prameny nezmiňují. Obdélný areál (63 x 25 m) je po bocích chráněn příkopovými rozsedlinami, na východě zdvojenými (Plán viz přílohy obr. č. 3). Průběh základových zdí je možné odvodit jen z terénních vln. V úžlabině mezi pahorkem a stoupajícím svahem vede lesní úvozová cesta (Přílohy obr. č. 24). Druhá cesta zřejmě sloužila jako přístupová komunikace k Hradisku (Přílohy obr. č. 25). Proč byl tento hrad založen na královském území necelé 4 km od Svojanova nelze za daného stavu poznání vysvětlit. Zřejmě bylo jeho minimální opodstatnění důvodem jeho zániku (Plaček 1988, 315). Nabízí se souvislost se strážní funkcí při zemské hranici nebo mohlo jít o předchůdce Svojanova (Teplý 1990, 290). Stavba zanikla pravděpodobně nedlouho po vybudování hradu Svojanova, asi v polovině 80. let 13. století. (Šimek et kol. 1989, 140).

9. Katalog

1) Úvozové cesty u kostela sv. Mikuláše ve Starém Svojanově

Bod na mapě č. 001

Úvozová cesta táhnoucí se nahoru severovýchodně od kostela sv. Mikuláše směrem k bývalému Skalskému dvoru.

Délka: 61 m, Hloubka: 1, 20 m, Šířka 2, 30 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 37.232 E16 25.329

Bod na mapě č. 002

Úvozová cesta směřující od Skalského dvora směrem k dnešní silnici č. 364.

Délka: 115 m, Hloubka: 3 – 4 m, Šířka: 2 – 4 m

Typ: zářezový úvoz

GPS souřadnice: N49 37.203 E16 25.283

2) Úvozové cesty mezi Starým Svojanovem a Rohoznou

Bod na mapě č. 003

Úvozová cesta jdoucí za osadou Korýtka nahoru na vrch Pupek směrem na Rohoznou.

Délka: 200 m, Hloubka: 4 – 5 m, Šířka 2, 80 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 37.645 E16 25.135

Bod na mapě č. 004

Pokračování úvozové cesty v lese směrem na Rohoznou. Cesta byla v lesním terénu přeložena a vznikly dva paralelní úvozy.

Délka: 50 m, Hloubka: 2, 20 m, Šířka: 1, 5 – 3 m

Typ: zářezový úvoz

GPS souřadnice: N49 37.735 E16 25.040

3) Cesta z osady Korýtka k hradu

Bod na mapě č. 005

Lokální komunikace jdoucí západně nad osadou Korýtka. Cesta vede od osady směrem na kopec k božím mukám, která se nachází před alejí vedoucí do poplužního dvora před hradem.

Délka: 90 m, Hloubka: 2 m, Šířka: 3 m

Typ: úvozová terasa

GPS souřadnice: N49 37.496 E16 24.984

4) Úvozy u Rohozné

Bod na mapě č. 006

Dvě paralelní úvozové cesty, nacházející se v lese jižně od obce Rohozná.

Délka: 300 m, Hloubka: 2 – 3 m, Šířka: 2 – 3 m

Typ: zářezové úvozy

GPS souřadnice: N49 38.458 E16 24.752

5) Úvozová cesta z Manovy Lhoty do Hamrů

Bod na mapě č. 007

Úvozová cesta sestupující z prudkého kopce směrem od Manovy Lhoty dolů do údolí řeky Křetínky.

Délka: 150 m, Hloubka: 2 m, Šířka: 1, 30 m

Typ: zářezový úvoz

GPS souřadnice: N49 38.525 E16 23.380

6) Úvozová cesta u Švédských šancí

Bod na mapě č. 008

Úvozová cesta situovaná mezi silnicemi na Bystré a Hartmanice. Cesta ústí nedaleko tzv. Švédských šancí.

Délka: 180 m, Hloubka: 2, 20 m, Šířka: 1 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 36.638 E16 22.990

7) Úvozové cesty u kaple sv. Máří Magdaleny

Bod na mapě č. 009

System úvozů ve stráni směrem na severovýchod od kaple.

Délka: 50 m, Hloubka: 3 m, Šířka 1, 5 m

Typ: zářezový úvoz

GPS souřadnice: N49 36.721 E16 24.815

Bod na mapě č. 010

Úvozová cesta od kaple sv. Magdaleny na Předměstí. Úvozová cesta je stále využívána jako lokální komunikace. Povrch cesty je upraven kamením.

Délka: 300 m, Hloubka: 2, 20 m, Šířka: 2, 40 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 36.867 E16 25.086

8) Úvozová cesta mezi Trpínem a Předměstím

Bod na mapě č. 011

Drobný relikt nacházející se v údolí, které pod Trpínem sestupuje k osadě Předměstí.

Délka: 40 m, Hloubka: 1, 30 m, Šířka: 1, 40 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 36.379 E16 24.447

9) Úvozové cesty u Hradiska

Bod na mapě č. 012

Stále používaná úvozová cesta směrem z Dolní Lhoty podél Kavinského potoka na Hradisko.

Délka: 90 m, Hloubka 2, 5 m, Šířka 2, 40 m

Typ: korytovitý úvoz

GPS souřadnice: N49 35.890 E16 25.284

Bod na mapě č. 013

Cesta od Hradiska směrem do vesnice Kněževsi.

Délka: neměřeno, Hloubka: neměřeno, Šířka: neměřeno

GPS souřadnice: N49 35.759 E16 25.175

10) Cesta z Předměstí směrem do Studence

Bod na mapě č. 014

Relikt lokální komunikace situovaný ve stráni Křetínského údolí ve směru osady Studenec.

Délka: 35 m, Hloubka: 1, 5 m Šířka: 1, 80 m

Typ: úvoz s kolejemi

GPS souřadnice: N49 36.464 E16 25.791

11) Cesta od kostela ve Starém Svojanově směrem do Studence

Bod na mapě č. 015

Pozůstatek úvozové cesty jihovýchodně od kostela sv. Mikuláše směrem na kopec Kříb.

Délka: 25 m, Hloubka: 1, 6 m, Šířka: 2, 5 m

Typ: zářezový úvoz

GPS souřadnice: N49 37.211 E16 25.492

10. Závěr

Studium středověkých a raně novověkých komunikací je mezní disciplínou, na jejímž zkoumání se podílí historická geografie, archeologie, toponomastika a geografie. Průběh cest je nejčastěji odvozován z písemných a kartografických pramenů v kombinaci s terénním průzkumem. Cílem mé práce byl výzkum komunikační sítě v regionu města Poličky se zřetelem k sídelním souvislostem. Základním postupem bylo systematické vyhledávání, dokumentace a interpretace povrchových reliktních cest, které se dodnes zachovaly v terénu v podobě úvozů, na vymezeném území⁶⁵ v okolí hradu Svojanova. Mou ambicí nebyla rekonstrukce trasy středověké dálkové komunikace, ale spíše zhodnocení regionální sítě zaniklých cest na Poličsku s využitím všech dostupných relevantních písemných, archeologických a kartografických pramenů. Při terénním průzkumu jsem objevila a zmapovala (Přílohy obr. č. 2) 15 reliktních dopravní sítě a vyznačila jsem hlavní průchozí koridory kolem hradu. Jedná se o údolí řeky Křetínky a návrší, která lemují údolí řeky po obou březích. Se systematickým využitím křetínského údolí pro dopravu lze pro jeho špatnou schůdnost počítat až od 15. století, kdy získává na významu podhradí hradu Svojanova, budoucí městys Svojanov s osadami Předměstím a Dolní Lhotou, které jsou situovány v údolí. Komunikačně starším prostorem se jeví návrší nad údolím, tedy trasy Polička – Jedlová – Bystré – Hartmanice – Hlásnice – Trpín nebo Polička - Pomezí⁶⁶ - Rohozná – Starý Svojanov – Vítějeves. Datování cest v tomto území je problematické. První bezpečně doložená komunikace je cesta zmíněná v zakládací listině města Poličky⁶⁷ k roku 1265. Zda ke genezi dopravní sítě na území Svojanova dochází dříve než po polovině 13. století nelze pro nedostatek pramenů rozhodnout.

Kromě samotného studia středověkých a novověkých terénních reliktních cest je také důležitá jejich ochrana. Je zapotřebí, aby úvozové cesty získaly status kulturních památek a byly chráněny památkovým zákonem, aby se zabránilo jejich ničení např. nešetrnou lesní těžbou. Inspiraci můžeme získat v saském modelu (Ruttkowski 2002). Pro seznámení veřejnosti s problematikou starých cest by bylo dobré začlenit terénní relikty k turistickým trasám. Také by bylo potřeba obohatit turistické mapy o značky upozorňující na průběh

---

⁶⁵ Katastrální území obcí Svojanov, Starý Svojanov, Předměstí, Trpín, Hlásnice, Hartmanice, Hamry a Hartmanice.

⁶⁶ Limberk

⁶⁷ CDB V/1, č. 457

zaniklé komunikační sítě nebo tuto skutečnost uvést v textové části mapy. Jen tak je podle mého názoru možné zachovat terénní relikty úvozových cest pro studium i příštím generacím.

11. Prameny

písemné

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1., č. 457, Pragae 1974 (Ed. Šebánek J. – Dušková S.), s. 673 – 677.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. č. 399, Pragae 1904 – 1907 (Ed. Friedrich G.), s. 411 – 415.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2., č. 598, Pragae 1981 (Ed. Šebánek J. – Dušková S.), s. 191 – 192.

Fontes rerum Bohemicarum IV, Praha 1884 (Ed. Emler J.), s. 370.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, č. 1467, Pragae 1882 (Ed. Emler J.), s. 631.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae V/2, č. 746, Pragae 1960 (Ed. Spěvácěk J. – Rynešová B.), s. 381.

Codex juris municipalis regni Bohemiae III, č. 111, Praha 1948 (Ed. Čelakovský J. – Friedrich G.), s. 185 – 191.

kartografické

První vojenské mapování, 1: 28 800, Čechy, mapový list č. 202

Druhé vojenské mapování, 1: 28 800, Čechy, mapový list O_11_XI

Stabilní katastr, indikační skici Svojanov, Starý Svojanov

Topografické mapy v systému S – 1952, 1: 10 000, mapové listy č. M-33-93-B-a-2, M-33-93-B-b-1, M-33-93-B-b-3

nálezové zprávy

Kudrnáč, V. 1954: Bystré, okr. Polička, Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, čj. 4590/54.

Durdík, T. 1985: Svojanov hrad, okr. Svitavy, Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, čj. 1578/88.

12. Literatura

- Adam, D. 1998: Rekonstrukce průběhu starých komunikací – návrh postupu práce a metodiky, *Staré stezky* 4, 77 – 82.
- Adam, D. 2001: Využití map prvního vojenského mapování při rekonstrukci sítě starých komunikací, *Staré stezky* 6, 70 – 76.
- Adam, D. 2004: I. vojenské mapování – informační zdroj pro výzkum starých cest, *Staré stezky* 9, 9 – 19.
- Adam, D. – Bolina, P. – Cendelín, D. 2010: Jevíčko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku. Jevíčko.
- Bakala, J. 1973: Monopolizace tržních vztahů a mílové právo v městech severní Moravy a Opavska do počátků 15. století, *Časopis Slezského muzea* 22/2, 114 – 133.
- Balcar, L. 1990: Zakládací listina města Poličky, *Poličský zpravodaj*, 12 – 13.
- Batík, V. 1908: Dějiny města Bystrého. Bystré.
- Bolina, P. – Durdík, T. 2001: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.
- Bolina, P. 2003: Kde byl přepaden biskup Jindřich Zdík roku 1145? (Příspěvek k historii moravsko – českého pomezí), *Časopis Matice moravské* 122, 343 – 373.
- Bolina, P. 2005: Byl hrad Svojanov u Poličky posledním centrem tzv. úsobrnské provincie?, *Časopis Matice moravské* 124/1, 3 – 46.
- Bolina, P. – Cendelín, D. 2010: „Výchozí body“ – z teorie a praxe výzkumu starých dopravních tras, nepublikováno.
- Cendelín, D. 2000: Staré komunikace česko-moravského pomezí, Trstenická stezka jako historický mýtus. Vizovice.
- Cendelín, D. 2000: Staré stezky na Moravě – historická geografie a terénní výzkum, *Vlastivědný věstník moravský* 52/3, 254 – 263.
- Cendelín, D. 2001: Definice staré komunikace, *Staré stezky* 6, 52 – 55.
- Cendelín, D. 2002: Přesná specifikace jako východisko i podmínka při řešení historických pozemních komunikací, *Staré stezky* 7, 7 – 18.
- Cendelín, D. 2003: Fenomén dálkových tras v pracích na téma starých komunikací, *Staré stezky* 8, 9 – 15.
- Cendelín, D. 2003: Řešení starých pozemních spojů (Seriózní historiografická disciplína nebo nezávazná hra?), *Staré stezky* 8, 22 – 30.
- Cendelín, D. 2003: Poznámka k využití anoikonym při určování historických komunikací, *Acta onomastica* 64, 7 – 14.
- Cendelín, D. 2003: Polensko a staré pozemní komunikace. Polná.

- Cendelín, D. 2005: Znovu k metodice studia úvozových cest (a jejich reliktnů), *Staré stezky* 10, 9 – 14.
- Cupal, J., A. 1893: Popis okresu poličského. Polička.
- Cupal, J., A. 1908: Poličko. Polička.
- Cupal, J., A. 1939: Královský hrad Svojanov. Polička.
- Černá, E. - Velímský, T. 1990: Výsledky rekognoskace středověké cesty z Mostu do Freibergu. *Archaeologia Historica* 15, 477 – 487.
- Černoušková, D. – Borský, P. 1999: Kaple sv. Maří Magdalény u Hlásnice, Stavebně historický průzkum. Brno.
- Černý, E. 1918: Poznámky o stezce Trstenické, *Agrární archiv* 5, 103 -110.
- Čurda, J. 2001: Hydrogeologie okresu Svitavy, *Pomezí Čech a Moravy* 5, 133 – 239.
- Demek, J. a kol. 1965: Geomorfologie Českých zemí. Praha.
- Demek, J. a kol. 1987: Zeměpisný lexikon ČSR - Hory a nížiny. Praha.
- Denecke, D. 1969: Methodische Untersuchungen zur historisch – geographischen Wegforschung im Raum zwischen Solling und Harz, Ein Beitrag zur Rekonstruktion der mittelalterlichen Kulturlandschaft, *Göttinger Geographische Abhandlungen* 54, Göttingen.
- Denecke, D. 1979: Methoden und Ergebnisse der historisch – geographischen und archäologischen Untersuchung und Rekonstruktion mittelalterlicher Verkehrswege. In: H. Jankuhn – R. Wenkus (Hrsg.), *Vorträge und Forschungen* 22, 433 - 483.
- Dudek, K. 1939: Polička a zemská stezka Hrutovská – Trstenická. Polička.
- Dudek, K. 1940: Dějiny královského věnného města Poličky. Polička.
- Durdík, T. 1997: Encyklopedie českých hradů. Praha.
- Frolec, V. – Vařeka, J. 1983: Lidová architektura. Praha.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1992: Nové poznatky o počátcích Poličky na základě archeologických nálezů, *Sborník Společnosti přátel starožitností* 3, 67 – 76.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1993: Drobné archeologické výzkumy v Poličce v letech 1990 a 1991, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 18, 91 – 93.
- Gojda, M. 2000: Archeologie krajiny. Praha.
- Gloser, J. 1982: Místopis okresu Svitavy. Svitavy.
- Gloser, J. 2001: Znáte své město? Aneb pomístní jména v Bystrém a Hamrech. Bystré.
- Gloser, J., J. 2005: Trpín/Hlásnice. Trpín.
- Hájek, A. 1890: Královské věnné město Polička do roku 1838. Polička.
- Herout, J. 1956: Svojanov. Pardubice.

- Horák, F. – Chramosta, E. 1923: Cesta Liběcká v dějinných proměnách, se stezkami vedlejšími a strážnicemi. Praha.
- Hosák, L. 1931: Dějiny Boskovska 1., Do válek husitských. In: Vlastivěda Boskovska, Alois Menšík (ed.), 5 – 23.
- Hosák, L. 1954: Středověká kolonisace na horní Svitavě, Časopis Společnosti přátel starožitností, 21 – 27.
- Hosák, L. 1957: Zásady pro určování směru středověkých cest, Časopis Společnosti přátel starožitností, 147 - 148.
- Hník, P. 2004: Historie, přítomnost a význam kostela svatého Mikuláše ve Starém Svojanově. Praha.
- Hraše J., K. 1885: Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují.
- Charvát, P. 1994: Z dějin Litomyšle do počátku 14. století, Litomyšl. Duchovní tvář českého města, 9 – 27.
- Charvát, P. 1997: Hrady v Podlesí: Středověké Vraclavsko do roku 1300, Pomezí Čech a Moravy 1, 7 – 41
- Jirásek, A. 1905: Čechy XIII. Východní Čechy. Praha.
- Jireček, H. 1856: O starých stezkách z Čech a Moravy do zemí sousedních, Časopis muzea království českého 30/2, 114 – 129.
- Kejř, J. 1998: Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha.
- Konečný, S. 1995: O zakládací listině města Poličky. Polička.
- Konečný, S. 2005: Poličsko. Tišnov.
- Konečný, S. 2007: Svojanov, Pohled do historie hradu a panství. Litomyšl.
- Kovařík, P. 1999: Stavby s centrální dispozicí a jejich příklady na okrese Svitavy, Pomezí Čech a Moravy 3, 31 – 92.
- Kovařík, P. 2000: Emporové kostely s podélnou dispozicí a jejich příklady na okrese Svitavy, Pomezí Čech a Moravy 4, 23 – 55.
- Kozák, J. 2009: Atlas půd České republiky. Praha.
- Král, M. 2008: Cesty ke Svojanovu. Rohozná.
- Krušina, J. 1948: Dějiny Trpína a okolí. Praha.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 1998: Terénní průzkum starých komunikací na příkladu Zlaté stezky, Archaeologia Historica 23, 35 – 57.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007: Horskokvildský systém pozůstatků Zlaté stezky, Zlatá stezka 14, 59 – 84.

- Kubů, F. – Zavřel, P. 2008: Kvildský systém pozůstatků Zlaté stezky, Zlatá stezka 15, 13 – 69.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007 - 2009: Zlatá stezka 1. – 3., České Budějovice.
- Kuča, K. 1996: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. díl. Praha.
- Kuča, K. 2002: Atlas památek: Česká republika 1 – 2. Praha.
- Kuča, K. 2002: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 5. díl. Praha.
- Kuča, K. 2008: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 7. díl. Praha.
- Kuthan, J. 1982: Architektura v přemyslovském státě 13. století. In: J. Kuthan (ed.), Umění doby posledních přemyslovců. Roztoky u Prahy, 181 – 351.
- Kuthan, J. 1993: Přemysl Otakar II, Král železný a zlatý, Král zakladatel a mecenáš. Vimperk.
- Květ, R. 2001: Historie výzkumu starých stezek v České republice, Staré stezky 6, 31 – 36.
- Květ, R. 2003: K metodologii výzkumu starých stezek, Staré stezky 8, 19 – 21.
- Květ, R. 2003: Duše krajiny, Staré stezky v proměnách věků. Praha.
- Líbal, D. 1955: Polička – Historické jádro, Průvodní zpráva k analytickému stavebně historickému průzkumu. Polička.
- Líbal, D. - Reml, L. 1961: Polička, historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí. Praha.
- Mackerle, J. – Továrek, F. – Vacová, P. 1946: Moravskotřebovský okres. Jevíčko.
- Matějka, I. 2006: Tajemným Svojanovskem. Praha.
- Matějka, I. – Petříček, V. 2007: Svojanovské letopisy. Praha.
- Menclová, D. 1972: České hrady I. – II. Praha.
- Měřínský, Z. – Zumpfe, E. 1998: Obchodní cesty na jižní Moravě a v Dolním Rakousku do doby vrcholného středověku, Archaeologia historica 23, 173 - 181
- Mikyška, R. a kol. 1969: Geobotanická mapa ČSSR. Praha.
- Musil a kol. 2009: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.
- Müller, V. – Rejchrt, M. – Skácelová, D. 1999: Geologie okresu Svitavy, Pomezí Čech a Moravy 3, 307 – 330.
- Nejedlý, Z. 1903: Dějiny města Litomyšle a okolí. Litomyšl.
- Němcová, J. 2007: Přehled archeologických akcí Regionálního muzea v Litomyšli za roky 2005 a 2006, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 8, 205 – 216.
- Němcová, J. 2008: Dodatek k vývoji fortifikačního systému v Poličce, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 9, 225 – 236.

- Nodl, M. 2003: Krčmy a krčmáři. In: T. Borovský – L. Ján – M. Wihoda (ed.), *Ad vitam et honorem, Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno, 563 – 570.
- Novotný, V. 1912: *Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha, České dějiny I/1*. Praha.
- Palla, K. 1936: *Průvodce po Svojanovsku*. Svojanov.
- Paukrťová, Z. 1990: *Svojanov*. Pardubice.
- Pícha J. J. 1907: *Průvodce po Žďárských horách. Část II. Nové Město na Moravě*.
- Plaček, M. 1988: K vývoji hradů v povodí Svitavy, *Archaeologia historica* 13, 307 – 320.
- Poche, E. a kol. 1980: *Umělecké památky Čech 3*. Praha.
- Profous, A. 1949 - 1960: *Místní jména v Čechách I - IV*. Praha.
- Rabęcka, I. 1962: The early medieval tavern in Poland, *Kwartalnik historii kultury materialnej, Ergon III, Warszawa*, 372 – 375.
- Richter, V. 1955: Staré stezky na Moravském Třebovsku, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 63, 193 – 203.
- Richter, V. 1956: Hraniční hvozd v okolí Mor. Třebovska, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 64, 141 – 161.
- Richterová, J. 1999: Venkovské krčmy v okolí Prahy na přelomu středověku a raného novověku, *Archaeologia historica* 24, 111 – 124.
- Roubík, F. 1938: *Silnice v Čechách a jejich vývoj*. Praha.
- Ruttkowski, M. 2002: *Altstrassen im Erzgebirge. Archäologische Denkmalinventarisaton Böhmischer Steige. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 44, 264-297.
- Sedláček, A. 1993: *Hrady, zámky a tvrze Království českého I. Chrudimsko*. Praha.
- Sedláček, A. 1998: *Místopisný slovník historický Království českého*. Praha.
- Semotanová, E. 2002: *Historická geografie českých zemí*. Praha.
- Severin, K. 2000: Trstenickou stezkou cestou necestou, *Pomezí Čech a Moravy* 4, 353 – 388.
- Severin, K. 2001: Metodika hledání středověkých cest, *Staré stezky* 6, 7 – 21.
- Severin, K. 2001: K metodice studia úvozových cest, *Staré stezky* 6, 22 – 30.
- Severin, K. 2003: Toponyma voštiny v Josefském katastru, *Acta onomastica XLIV*, 53 – 123.
- Severin, K. 2003: Kolonizace Hřebečska, *Archaeologia historica* 28, 175 – 210.
- Severin, K. – Sviták, Z. 2003: Přeseka, *Archaeologia historica* 28, 419 – 429.
- Skružný, L. 1967: Středověké nálezy z Poličky, *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky* 1, 16 – 25.

- Skutil, J. 1948: Z nejdávnější minulosti Litomyšlska a Poličska, Od Trstenické stezky XXIII, 3 – 25.
- Sulitková, L. 1995: Domy s právem nálevu piva a vína ve středověkém a raně novověkém Brně, In.: Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, Sborník k 65. narozeninám doc. dr. Jaroslava Bakaly, CSc., Opava, 59 – 71.
- Šimák, J., V. 1917: Ještě o Hrutově a stezce Trstenické, Český časopis historický 23, 157 – 171.
- Šimák, J., V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny 1/5. Praha.
- Šimek, T. et kol. 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy. Praha.
- Štěpánek, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty, Československý časopis historický 16/4, 551 – 570.
- Tamele, K. 1913: Kdy byla Polička založena, Jitřenka 23, 353 – 355.
- Teplý, J. 1991: Hrad Zubštejn – Lapis a sídelní situace v porůčí horní Svratky, Mediaevalia historica bohemia 1, 257 – 296.
- Tomas, J. 1999: Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu. Litoměřice.
- Tomášek, M. 2000: Půdy České republiky. Praha.
- Tomíček, A. 1926: Stezka Trstěnická a pole Hrutovská. Litomyšl
- Trapp, M. 1855: Hrad Svojanov a jeho okolí, Památky archeologické a místopisné, 275 – 282, 343 – 358.
- Úlovec, J. 2000: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech. Praha.
- Vávra, I. 1971: Trstenická stezka, Historická geografie 6, 77 – 132.
- Vích, D. 2007: Nález železného vrcholně středověkého hrotu šípu z Poličska, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 33, 223 – 225.
- Vojkovský, R. 2010: Svojanov, hrad jihovýchodně od Poličky. Dobrá.

Internetové stránky

- http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=1&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c202 (6. 1. 2012)
- http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=1&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_11_XI (6. 1. 2012)
- <http://kontaminace.cenia.cz/> (6. 1. 2012)